



UNIVERZITET U SARAJEVU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
ODSJEK ZA POLITOLOGIJU

UTJECAJ MEDIJA U KREIRANJU ETNIČKIH KONFLIKATA
-magistarski rad-

Kandidatkinja: Selma (Ćenanović) Ćehić
1081/II - PIR

Mentorica: prof. dr. Nermina Mujagić

Sarajevo, novembar 2023.

ZAHVALA

Moja shvatanja, životna uvjerenja i stil, zauvijek zahvalu pripisuju Bogu.

Realizacija ovog rada ne bi bila moguća bez sjajnog mentora, kao što je profesorica dr. Nermina Mujagić, koja mi je uzor u spajanju nauka poput komunikologije i politologije, zahvaljujući joj, ova odlična tema će ugledati svjetlo dana.

Ovaj rad posvećujem majci i ocu, herojima bez ordena.

SADRŽAJ

Uvod	5
I METODOLOŠKI OKVIR RADA	6
1. KATEGORIJALNO – POJMOVNI SISTEM	6
2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA	7
3. PREDMET ISTRAŽIVANJA.....	8
4. SISTEM HIPOTEZA.....	8
4.1 Generalna hipoteza.....	8
4.2 Pojedinačne hipoteze.....	8
5. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	8
5.1 Društveni ciljevi istraživanja	9
5.2 Znanstveni ciljevi istraživanja	9
6. METODE ISTRAŽIVANJA	9
7. VREMENSKO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA.....	10
8. PROSTORNO ODREĐENJE ISTRAŽIVANJA.....	10
9. DISCPLINARNO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA	10
10. NAUČNA I DRUŠTVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA	11
10.1 Naučna opravdanost istraživanja	11
10.2 Društvena opravdanost istraživanja	11
II TEORIJSKE OSNOVE RADA	11
1. Konflikt	11
1.1 Konflikt u sociološkom teorijskom okviru	11
1.2 Psihološki i antropološki teorijski okvir konflikt-a	13
2. Etnički konflikti	14
2.1 Kako se kreiraju etnički konflikti?	15
2.2 Ekonomski faktori.....	15
2.3 Historijski antagonizmi	16
2.4 Medijska propaganda	17
2.5 Pravni aspekt etničkog konflikt-a.....	18
2.6 Politički konflikti prema Duvergeru	19

2.7 Sistem ranog upozorenja	20
2.7.1 International Crisis Group (ICG)	21
2.8 Oporavak nakon nasilnog sukoba: Regeneracija i (ponovna) integracija kao elementi izgradnje mira	23
2.9 Metodologija procjene utjecaja na mir i konflikte	29
2.9.1 Pregled kriterija.....	32
2.9.2 Okolinski / kontekstualni faktori.....	34
3. Mediji.....	35
3.1 Masovna komunikacija	36
3.2 Javno mnjenje.....	37
3.3 Propaganda	38
3.4 Mediji i transformacija etnopolitičkih konfliktata	39
3.4.1 Konsenzusna (konocijacijska) demokratija i "konstruktivno novinarstvo"	41
III HISTORIJSKA ANALIZA – STUDIJA SLUČAJA.....	45
1. OPIS ODABRANE METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA	45
2. STRATEGIJA PRISTUPA	46
3. ANALIZA KONFLIKTA.....	46
3.1 Ruanda	46
3.2 Ko je bio Hassan Ngeze?.....	53
3.3 Procesuiranje novinara.....	56
ZAKLJUČAK	58
LITERATURA	61

Uvod

Pri samom odabiru teze vidljivo je lično stremljenje prema fuziji ličnog akademskog puta, a to su dvije društvene nauke od kojih je osnovna masovne komunikacije i žurnalistika, a dodatna jeste politologija koja se fokusira na međunarodne odnose i diplomaciju.

Samo ime teze koje nagovještava govor o utjecaju medija u kreiranju etničkih konflikata, jasno nalaže samu srž istraživačkog epicentra i velike zainteresiranosti. U ovom radu raspravlјат ću o konfliktu kao o pojedinačnom događaju, kao i tumačenjima različitih naučnika iz različitih naučnih oblasti. Budući da je samim naslovom konflikt specifiran, svakako će se obraditi i pojam etničkog konflikta. Zatim ću potpuno etnički konflikt promatrati sa stajališta komunikatora, odnosno koja uloga je medijskog sredstva u etničkom konfliktu.

Ovaj rad sadrži određena promišljanja i dokaze na osnovi historijskih činjenica, koja je uveliko moj glavni istraživački instrument. Pružit će nam odgovore o tome koliko mediji utječu na kreiranje konflikata, u kojim slučajevima je tačno medijsko izvještavanje pretvoreno u propagandu i koliko je ona kao takva doprinijela u sada već završenim, ali svakako nastalim etničkim konfliktima. Sami spoj definicija sa različitim stajališta i oblasti objedinjeni u ovu temu, kao i njihovo dodatno teorijsko promatranje, daju nam novi pogled na konfliktna događanja tokom historije. Moć medija ima izuzetan potencijal oblikovati društvene dinamike, a posebno kada je riječ o osjetljivim temama poput etničkih odnosa. Fenomen utjecaja medija na kreiranje i poticanje etničkih konflikata predstavlja složenu i intrigantnu oblast proučavanja, gdje se spajaju pitanja identiteta, političke manipulacije i društvenih napetosti. Vrlo važan aspekt istraživanja jeste teorijski pristup suprotnosti konfliktu odnosno djelovanje nakon mira i njegove važnosti, te prikaz istraživanja nekih velikih svjetskih organizacija koje su već djelovale na određene načine.

Ovaj govor istražuje ključne aspekte kako mediji, kroz svoju sposobnost oblikovanja percepcija i distribucije informacija, uistinu igraju ključnu ulogu u poticanju, ali i smirivanju etničkih napetosti. Proučavanje ovog fenomena omogućuje nam dublje razumijevanje mehanizama koji stoje iza medijskog utjecaja na društvene sukobe te postavlja pitanje o odgovornosti novinarstva i medijske pismenosti u izgradnji društva tolerancije i razumijevanja.

I METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. KATEGORIJALNO – POJMOVNI SISTEM

Utjecaj medija - prvi pojam koji obrazlažemo, kako Juričić (2017. str.127. – 136.) opisuje: “*Činjenica je kako su se znanstvene paradigme o utjecaju medija mijenjale pa još uvijek među naučnicima ne postoji izričita saglasnost o tome jesu li utjecaji medija pozitivni ili negativni. Sredstva masovne komunikacije predstavljaju jako bitan čimbenik djelovanja savremenoga čovjeka kao i razvoj njegove ličnosti. Glavni je cilj medija zadovoljavanje potrebe čovjeka da bude obaviješten o važnim društvenim procesima i svim relevantnim događanjima, a preko medija se prenose informativni, edukativni i zabavni sadržaji koji imaju utjecaj na svaku osobu. Pozitivan utjecaj medija ogleda se u stjecanju znanja i umijeća, usvajanju znanstvenog i kulturnog nasljeđa, bogatstvu moralne i socijalne dimenzije te razvoju stvaralačkih sposobnosti.*” Stoga, pozitivan utjecaj medija, kako je naglašeno, proteže se na različite aspekte ljudskog života, uključujući stjecanje znanja, kulturno obogaćivanje te razvoj moralnih, socijalnih i stvaralačkih sposobnosti. Ova uloga medija podsjeća nas na važnost pažljivog pristupa medijskim sadržajima kako bi se potaknuo pozitivan utjecaj na društvo. Naravno, postoji “ali” u nastavku: “*Međutim, mediji vrše i negativan utjecaj na pojedince, a također često sugerisu njihovo društveno ponašanje. Taj negativan utjecaj vrši se preko prezentiranja onih sadržaja koji favoriziraju nasilje, pretjerani konzumerizam, kriminal i slično. Kad je riječ o stavu naučnika o utjecaju medija, oni još uvijek dvoje o tome jesu li ti utjecaji pozitivni ili negativni.*” Spomenuta dvojba naučnika o utjecaju medija sugerise kompleksnost ovog pitanja. To pokazuje da i dalje postoji nedoumica u naučnoj zajednici o tome da li je utjecaj medija na pojedince više pozitivan ili negativan. Ovaj stav ukazuje na potrebu za dalnjim istraživanjima i analizama kako bismo bolje razumjeli dublje posljedice medijskog utjecaja na društvo, a to je upravo ono što želimo dobiti ovim radom.

Etnički konflikt – drugi pojam kojim je naslov u potpunosti obuhvaćen, odlično opisuje Burton (1984. str. 93-94.): “*Dosadašnje proučavanje etničkih konflikata pokazalo je da su njihovi uzroci mnogostruki i da je svaki etnički konflikt pojava sui generis. Stoga svaki takav konflikt (u latentnoj ili manifestnoj fazi) treba promatrati kao studiju slučaja, gdje se uzimaju u obzir specifične okolnosti u danom vremenu i prostoru.*” Dakle etnički konflikti nisu univerzalni, već su vrlo

specifični za svoje kontekste. Svaki konflikt ima svoje jedinstvene uzroke i dinamike, te stoga zahtijeva pažljivo proučavanje u svom vlastitom kontekstu. Ovo naglašava važnost analize specifičnih okolnosti, vremena i prostora kako bi se shvatili uzroci i dinamike etničkih sukoba. *Unatoč specifičnostima, u prirodi svih savremenih etničkih konflikata, što se mogu odvijati među formalno ravnopravnim etničkim skupinama, koje već imaju karakteristike nacije, primjećujemo zajednički element, izrađen ugrožavanjem sigurnosti etničkih skupina u smislu onemogućavanja razvoja njihova kulturnog identiteta i općenito društveno-ekonomskog razvoja.*” Ugrožavanje kulturnog identiteta i općeg društveno-ekonomskog razvoja čini se bitnim aspektom savremenih etničkih konflikata među formalno ravnopravnim etničkim skupinama. Dakle, bez obzira na specifičnosti svakog konflikta, postoje općeprihvaćene dinamike koje povezuju ove sukobe na razini sigurnosti, identiteta i društveno-ekonomske dobrobiti etničkih zajednica.

2. PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Mediji od samog početka djelovanja i korištenja diljem svijeta imaju snažan utjecaj na svijest i podsvijest svih recipijenata. Komunikatori odnosno kreatori medijskog sadržaja koji imaju, možemo slobodno kazati, moć kreiranja i interpretacije informacija kojim vladaju. Od pojave masovnih medija medijski sadržaj dobiva na značaju s više aspekata njegovog djelovanja. Tako mediji značajno doprinose kulturnom, znanstvenom, političkom, sportskom segmentu i zapravo svemu onom što ima određeni medijski prostor i medijsku pažnju. S druge strane mediji su izuzetno sredstvo komunikacije kojim se može širiti ideologija, propaganda, razni politički i partijski ciljevi, informacije koje mogu, a i ne moraju biti istinite ili informacije koje su u omotu ideoško propagandnog cilja. Stoga, dolazimo do zaključka da masovno komuniciranje olakšava plasiranje propagandnog sadržaja koje će na ovaj ili onaj način utjecati na širu javnost, u ovom slučaju na određenu naciju koja će posredstvom medijskog djelovanja u mnogome utjecati na svijest nacije u želji za širenjem teritorije polaganjem prava na kulturnu baštinu, granice, mora i sve što može da bude predmet političkog ili međudržavnog spora. Nametnuta su mnoga pitanja o sigurnosti skupine koja čini javno mnjenje, a koja je pod direktnim utjecajem propagande. Ukoliko se radi o propagandi, da li je uopće problem u medijima? Da li je novinarska struka kreator sadržaja i snosi odgovornost, te da li se u određenim situacijama uopće može to gledati kada najviši politički vrh ima direktni utjecaj na samu poruku koju recipijenti dobivaju?

3. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Shodno navodima u samom problemu istraživanja, predmet ovog istraživanja su upravo sve navedene komponente pomenutog. U cilju što boljeg razumijevanja i predstavljanja same teme, predmet istraživanja jesu konflikti iz uglova različitih društvenih istraživanja koji nam na ovaj način pružaju detaljnu sliku samog istraživanja. Ovo istraživanje u svom definicijskom dijelu manifestuje se kroz raščlanjivanje svakog poimanja u posebnu skupinu proučavanja, s aspekata različitih disciplina, te sintezu povezivih pojmove. Tako se jasno daje do znanja, da je predmet ovog istraživanja etnički konflikt te njegov kontekst kroz različite okvire prostornog i vremenskog određenja. Predmet istraživanja su također i mediji, opće i specifične definicije te njihovo obrazloženje i poimanje. Vrlo važan aspekt jeste i studija slučaja koje su posebno korišteni prilagođeni kontekstu istraživanja u potpunosti.

4. SISTEM HIPOTEZA

4.1 Generalna hipoteza

Konflikt se ne bi dogodio ukoliko ne bi postojao medij koji komunicira propagandu javnosti.

4.2 Pojedinačne hipoteze

H1: Mediji samo olakšavaju proces konflikta, ali nisu ključan faktor u njegovom nastanku.

H2: Neki konflikti se ne bi nikad dogodili da nije postojalo medijsko djelovanje na naciju.

H3: Mediji utječu na sklapanja mirovnih sporazuma.

H4: Mediji akomodiraju konflikt.

H5: Mediji nemaju nikakav utjecaj kada su manje etničke skupine u pitanju.

5. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada jeste istražiti konkretnu koleraciju između medija i okidača za etničke konflikte ili samo etnički konflikt. Potrebno je što jasnije i konkretnije predstaviti sve aspekte etničkog konflikta koji je povezan sa medijskim djelovanjem, koliko je propaganda povezana s tim, da li je

ona jedini okidač ili je jednostavno utjecaj na javno mnjenje dovoljan razlog za početak etničkog konflikta. Potrebno je doći do zaključaka koji su unaprijed postavljeni kroz glavne i pomoćne hipoteze, te na samom kraju ponuditi ideje i preporuke koje su se stvorile tokom izrade i naučno-istraživačkog rada.

5.1 Društveni ciljevi istraživanja

Istraživanje može potvrditi ili opovrgnuti hipoteze koje pokazuju da mediji direktno utječu na nastanak etničkih konflikata, što može potaknuti određenu skupinu na kategorično prihvatanje i recipiranje medijskog sadržaja. Korisnici istraživanja mogu biti medijske kuće i regulatorne agencije koje mogu direktno utjecati na postavljanje i provođenje zakona koji se odnose na određene medijske sadržaje. Korisnici istraživanja mogu biti također studenti, te osobe koje se bave ovom i sličnom temom na akademskom nivou.

5.2 Znanstveni ciljevi istraživanja

Deskriptivni cilj: Jasno prikazivanje uloge medija u kreiranju etničkih konflikata, objektivno, zasnovano na istraživanju kroz historijski okvir prikaz nastanka određenih etničkih konflikata, te opis uloge medija i zastupljenost propagandnog materijala.

Eksplanacijski cilj: Otkrivanje povezanosti medija kao uzroka u nastanku etničkog konflikta, eventualno medij kao sredstvo olakšavanja u kreiranju propagande, ili neznatan utjecaj medija u navedenom procesu.

6. METODE ISTRAŽIVANJA

U pristupanju izrade ovog naučnog djela koristit će se deskriptivna metoda istraživanja, odnosno istraživanje zasnovano na literaturi, budući da se radi o specifičnoj temi koja je u raščlanjivanju ima vrlo dobro urađen teoretski pistup. Također, imajući u vidu same pojmove kao što je etnički konflikt, historijska analiza je neminovna metoda istraživanja kako bi se u konačnici, komparativnom analizom dostupne literature i sadržaja, te medijskim izvještajima, brojnim člancima o studiji slučaja došlo do zaključaka koji se odnose na već postavljene hipoteze.

Historijskim pregledom svih dostupnih materijala bit će jasno vidljivo koliko je zapravo medij bio prisutan u samom kreiranju, dobit ćemo odgovore da li je propaganda bila ključna ili samo pojačivač već postojećih tenzija. Ova tema zahtijeva pogled sa određenog historijskog rastojanja.

7. VREMENSKO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje prati vremenski raspon u posljednjih nekoliko decenija 20. stoljeća, a određeni zaključci i definicije dolaze i iz početka 21. stoljeća. Iako ovim navodom je zahvaćeno pedeset godina, činjenica jeste da su samo određeni događaji smješteni u tom periodu, a nikako se ne odnosi na sistematsko proučavanje svake godine za redom, budući da to faktografiji nije potrebno i istraživanje nije ka tome orijenirano. Tako će se upotrijebiti događaji iz ranijih godina koji su utjecali na događaje u kasnijim godinama, a tiču se perioda o medijskom izvještavanju prije, te posljedici koja završava etničkim konfliktom i međusobnoj koleraciji.

8. PROSTORNO ODREĐENJE ISTRAŽIVANJA

Kada je u pitanju prostor o kojem istraživanje govori, on kroz primjere uzima razne geografske tačke. Zahvaćen je pogled na mnoge prostore ranjivih etničkih skupina, sukoba koji su se dogadali, naročito u teorijskom okviru. Spominju se države bivše Jugoslavije zahvaćene ratom. Svakako je u studiji slučaja, najviše izražen fokus na prostor središnje i istočne Afrike, na kome se prostire država Ruanda u kontekstu etničkog konflikta na tom prostoru 1994. godine.

9. DISCPLINARNO ODREĐENJE PREDMETA ISTRAŽIVANJA

Sam naziv ove teme je spoj dvije nauke, a hipotezama i problemskim pitanjem, te sama izrada rada uključuje većinu društvenih nauka, gdje su u prvom redu komunikološko i političko naučno područje, a obavezno se u tragovima više ili manje nalazi i međunarodni, sociološki, antropološki, ekonomski i pavni akademski domen. Shodno navedenom, ovo je svakako multidisciplinarna studija.

10. NAUČNA I DRUŠVENA OPRAVDANOST ISTRAŽIVANJA

10.1 Naučna opravdanost istraživanja

Medijska prisutnost u svim aspektima pojedinca u današnjici je i više nego jasna. Osim javnog mnijenja, evidentno je da je u pluralističkom društvu zapravo prisutan pojam "javna mnijenja", što odražava jasnu poruku da kreatori poruka koje mediji šalju imaju izuzetan utjecaj na kolktivnu svijest. Ovo istraživanje u vremenskom kontekstu kada je medij bio dosta manje zastupljen upoređujući sa društvenim stanjem danas dat će evidentno mnogo ideja za različite kontekste istraživanja kroz historiju nekog društva koje u ovom radu nije zahvaćeno. Također mnoge teorije iskorištene u samo jednom smjeru koje rad vode ka cilju kada je u pitanju pravni i ekonomski kontekst. Također, dokazivanje ili opovrgavanje samih teza ovim radom, u mnogome, daje vrijedan doprinos ovom dijapazonu komunikološko-političke nauke.

10.2 Društvena opravdanost istraživanja

Osim kompleksnih i naučno orijentiranih definicija koje se u mnogome isključivo koriste u svom naučnom domenu, rad je komunikabilan i shvatljiv svim zaljubljenicima u temu koja tretira medije kroz prizmu etničkih konflikata. Primjeri su konkretni, dolaze iz nedavne prošlosti, a sudionici su bili oni s kojima se današnje društvo može povezati. Rad svakako može koristiti društu za shvatanje svoje uloge u javnom mnijenju, te poticaj na kritičko razmišljanje kako bi bili vrlo objektivan recipijent, čak i u momentima propagandnog komuniciranja.

II TEORIJSKE OSNOVE RADA

1. Konflikt

1.1 Konflikt u sociološkom teorijskom okviru

Pojam konflikta svakako koristimo vrlo često u politologiji i komunikologiji, te smo svjesni datog značenja. Međutim, radi samih potreba naučnog istraživanja, pregled definicija iz svih uglova nauke nam može dati potpuno drugi ugao promatranja samog značenja, a tako i teme, te niza ostalih

činjenica koje nas čekaju do samoga kraja. Prije svega, izuzetno važan aspekt promatranja cjelokupnog pojma konflikta između ostalog, jeste i sociologija i sociološka znanost. Prema školskoj definiciji grupe autora Bilić, Kregar, Polšek i Ravlić (2005. str. 189.): "Predmet sociologije u širem smislu riječi jeste sve što ljudi rade." Međutim navode da je ovakvo definisanje dosta široko, stoga u nastavku slijedi: "Sociologija je znanstvena disciplina koja primarno proučava ljudska ponašanja koja se tiču drugih ljudi, te djela kojima se stvaraju društveni odnosi i njihove manifestacije, poput institucija. Sociologija proučava oblike institucionaliziranja društvenih odnosa, u skupine, narode, klase, kaste i druge načine na koji se takve skupine institucionaliziraju kao države, radne organizacije, građanska udruženja, političke stranke, odnosno načine na koji se one pomoći određenih vrijednosti ili skupova ideja stvaraju i održavaju na životu." Sociolozi, također ovisno o tome kojim pravcем sociologije se bave, svoje definicije sukoba prema sociologiji mogu iznijeti na drugačiji način. Tako Max Weber, jedan od poznatih klasičnih sociologa, sukob, u djelu „Ekonomija i društvo“ (2016. str. 247-251) definiše kao: "Sveobuhvatnu društvenu akciju u kojoj jedna ili više grupa ima za cilj da ostvari svoje interese protiv interesa drugih grupa, sukob koji je zasnovan na antagonizmu između grupa." Naravno, ovo nije zvanična definicija, budući da se on u ovom djelu samo dotiče različitih društvenih pojava. Među sociologima, bilo je i onih koji su razvili cijele studije o sukobu, tako Lewis A. Coser u svojoj knjizi "The Functions of Social Conflict" (1956. str 53 - 55) pravi razliku između konflikta i diferencira ih na one konflikte koji su realistični i nerealistični. On upozorava da u svakodnevnim dešavanjima ljudi miješaju elemente koji karakterišu realističan i nerealističan sukob. „U realističnom sukobu uvek postoji funkcionalne alternative kao sredstvo. U nerealističnom sukobu, sa druge strane, postoji samo funkcionalne alternative u objektima.“ sociolog sukoba je također i Ralf Dahrendorf, s tim da je njegov fokus bio na istraživanju koncepta klase i klasnog sukoba, te je istraživao njihovu ulogu u industrijskom društvu, njegova suštinska definicija sukoba sa aspekta sociologije društva je vrlo bitna, tako je navodi u svom djelu Class and Class Conflict in Industrial Society (2019. str.105-111), te ističe da smatra sukob „neodvojivim od društvene interakcije i neslaganja između ljudi koji dolaze iz različitih društvenih pozicija i koji su uključeni u različite sfere društvenog života“. Također, u članku Johana Galtunga "Violence, Peace and peace Research (1969. str. 167.-191.) za sukob kaže da je to „nesklad između potreba, ciljeva i vrijednosti različitih društvenih entiteta, koji može biti manifestovan na ekonomskom, političkom, kulturnom ili drugim nivoima društva.“ Okosnica svih ovih poimanja i definicija ustvari ukazuje na to da je sukob kada

se on promatra sa stanovišta sociologije, koja promatra društvo u cjelini – neizbjegjan. U suštini, svako društvo sačinjavaju akteri različitih klasnih pripadnosti čija je interakcija svakodnevna. Ukoliko ove čimbenike premjestimo na viši nivo, dolazimo do više različitih društava koji neupitno streme ka određenim društveno političkim ciljevima koji se razlikuju od društva (ili više njih) koje sa njima koegzistira u vremenu i prostoru, te ono eventualno drugom prestavlja prepreku, što na kraju nužno i vodi do sukoba.

1.2 Psihološki i antropološki teorijski okvir konflikta

Psiholozi proučavaju individualne i zajedničke psihološke procese koji su uključeni u sukobe. Oni se fokusiraju na percepciju, stavove, emocije, grupnu dinamiku i međuljudske odnose koji mogu doprinijeti nastanku i eskalaciji sukoba.

Antropolozi pristupaju sukobima iz antropološke perspektive, proučavajući kulturne, etničke i identitetske dimenzije sukoba. Oni istražuju kulturne obrasce, vrijednosti, tradicije i rituale koji oblikuju sukobe, kao i načine na koje ljudi percipiraju i reagiraju na sukobe unutar njihovih zajednica. Antropološki stručnjaci proučavaju sukobe u kontekstu kultura, društvenih grupa i etničkih zajednica. Tako definicija Mortona H. Frieda, navedena u djelu „The Evolution of Political Society: An Essay in political Anthropology“ (1967. str 287.) kaže da sukob „između društvenih grupa ili zajednica koji proizlazi iz neslaganja, rivaliteta ili borbe za kontrolu resursa, teritorija ili moći. Sukobi u antropološkom smislu često se proučavaju kako bi se razumjela dinamika interakcija između grupa, kao i načini na koje se oni mogu rješavati ili eskalirati.“ Drugi antropolozi, poput Clifforda Geertaza, Émilea Durkheima i Bronisława Malinowskog, također su proučavali sukobe u kontekstu kultura i društvenih grupa, fokusirajući se na simboličke aspekte, društvene norme i rituale koji su povezani sa sukobom. Antropološke definicije sukoba su često usko povezane sa specifičnostima proučavanog društva ili kulture. Zapravo je vrlo važno da se konkretnе društvene pojave nazivaju pravim imenima, a definicije sa različitim tački gledišta nam daju drugačije osvjetljenje na pojedinačan događaj. Tako iz definicija naučnika koji promatraju jedinstven događaj iz perspektive svoje oblasti izučavanja, pružaju svima koji žele dodatno proučiti određenu pojavu mogućnost objektivnijeg rasuđivanja i kompletnej predstave o samoj pojavi. Tako, kroz sve navedene riječi jasno je da u svakom sukobu moraju postojati najmanje dvije različite skupine i pri tome se misli na njihova kolektivna uvjerenja, te sistem vrijednosti. Uvijek u takvom slučaju postoji i interes koji se kosi sa drugom stranom, te nakon dva oprečna

mišljenja i interesa koji čeka na kraju tunela javlja se sukob koji je neminovan. Tako dolazimo i do činjenice, da u ovaj „univerzalni“ okvir kojima se konflikt definisao, možemo staviti i dvije etničke skupine koje imaju suprotstavljen ili isti cilj, ali da to žele samo za sebe. Tako bi, prema vlastitom shvatanju došlo do osnovnog razloga zbog čega nastaje etnički konflikt. Budući da nam je to vrlo važno za nastavak rada, to se svakako posebno razmatra u narednom poglavljju.

2. Etnički konflikti

Prilikom spajanja riječi kao što su *etnički i konflikt*, može se nazrijeti svijest o tome šta bi to trebalo predstavljati. Na jednoj strani imamo etničku skupinu, zatim konflikt koji je već ranije definisan. Tako, Donald L. Horowitz, (1985. str. 95- 141.) opisuje etnički konflikt kao "sukob između identiteta". Prema njegovom mišljenju, etnički konflikti obično proizlaze iz sukoba između različitih etničkih grupa koje se osjećaju ugrožene ili diskriminirane u društvu. Ted Robert Gurr, (2000. str 52-64) definiše etničke konflikte kao "sukobe koji proizlaze iz nezadovoljstva i frustracije pripadnika etničkih grupa zbog njihove percepcije nerazmernih političkih, ekonomskih ili socijalnih prava i resursa." Brubaker i Laitin (1998. str. 423 – 452.), opisuju etničke konflikte kao sukobe koji nastaju kada postoji "izrazita nesrazmernost između društvenih, ekonomskih ili političkih prilika dostupnih različitim etničkim skupinama."

John Hutchinson (2004.str 10-43), definiše etnički konflikt kao "sukob između dviju ili više etničkih skupina, koji se temelji na percepciji različitosti između njih." Vodeći se njegovim djelom, možemo kazati da su etnički konflikti su složeni sukobi koji se javljaju između različitih etničkih skupina unutar određene države ili regije. Takvi konflikti obično proizlaze iz antagonizma, napetosti i sukoba interesa između etničkih grupa, koji su često povezani s pitanjima teritorija, vlasništva, političke moći, religije ili kulturnih identiteta. U mnogim slučajevima, etnički konflikti su rezultat od ranije u njihovoj predaji – ukorijenjenih prije svega historijskih, zatim političkih i socijalnih razlika među različitim etničkim skupinama. Kao takvi, oni mogu biti veoma destruktivni i imati ozbiljne posljedice po društvo, uključujući ljudske gubitke, uništavanje gradova, sela pa i znamenitosti, raseljavanje i dugotrajno narušavanje mira i sigurnosti. Uzroci etničkih konflikata mogu biti različiti i kompleksni. Historija sukoba, ekonomski jazovi, politička marginalizacija određenih etničkih skupina, rasizam, nacionalizam, verski ekstremizam i

manipulacija političkim liderima često uveliko doprinose ovim sukobima. Svi ovi faktori mogu kreirati nepovjerljivo okruženje, mržnje i netolerancije između etničkih skupinama, što pogoršava tenzije i vodi ka konfliktu. Rješavanje etničkih konflikata je izuzetno izazovno. Uključuje političke, socijalne, ekonomске i kulturne intervencije na različitim razinama. Diplomatski napor, pregovori, medijacija, izgradnja povjerenja i pomirenje mogu zaista biti od suštinske pomoći u procesu rješavanja etničkih konflikata.

Također je važno raditi na smanjenju socijalnih i ekonomskih nejednakosti, promoviranju jednakosti i pravde te osnaživanju ugroženih etničkih skupina. Međunarodna zajednica također igra važnu ulogu u prevenciji i rješavanju etničkih konflikata. Organizacije poput Ujedinjenih naroda, Europske unije i regionalnih saveza često se uključuju u mirovne napore, pružaju podršku humanitarnim aktivnostima, posreduju u pregovorima i promiču ljudska prava. Svaki etnički konflikt ima svoje specifične okolnosti i kontekst te da se rješenja moraju prilagoditi svakom pojedinačnom slučaju.

2.1 Kako se kreiraju etnički konflikti?

Etnički konflikti često proizlaze iz izraženog etničkog identiteta i nacionalizma. Politika etničkog nacionalizma može podupirati ideju da je vlastita etnička skupina superiorna i zaslужuje poseban status, dok se druge etničke skupine demoniziraju ili diskriminiraju. Nacionalistička propaganda može dodatno jačati ove percepcije i stvarati etničke podjele. U političke svrhe, vođe ili političke stranke mogu svjesno koristiti etničke podjele kako bi ostvarile vlast ili održale političku moć. Kroz manipulaciju etničkim identitetom, politički lideri mogu poticati rivalstvo, raspirivati strahove i izazivati nepovjerenje među etničkim skupinama. Etnički konflikti su složeni i multifaktorski procesi koji uključuju različite čimbenike. Kreiranje etničkog konflikta uključuje oblikovanje i pogoršanje negativnih percepcija, rivaliteta i napetosti među različitim etničkim skupinama. O ovom primjeru će se svakako detaljno govoriti u nastavku rada.

2.2 Ekonomski faktori

Ekonomske nejednakosti, nepravda i rasne ili etničke segregacije mogu stvarati napetost između etničkih skupina. Kada jedna skupina percipira da je sistemski zakinuta u pristupu resursima, zaposlenju ili političkoj moći, to može dovesti do frustracija i potaknuti etnički konflikt. Svakako,

literatura koja se bavi ekonomijom vrlo malo tretira konflikte kao proizvod ekonomskih razloga, ali bi ova tema više specifirala postojanje ekonomskog razloga koji bi u konačnici doveo do etničkog konflikta.

U tom kontekstu govoreći, koristiti medije kao način uvećavanja određenog ekonomskog faktora unutar nekoliko različitih etničkih skupina uistinu daje osnov za postojanje mogućnosti kreiranja i nastanka ovakvog konflikta. Hipotetički govoreći postojanje društvenog dobra kao što su mnogi iskoristivi resursi na istom teritoriju koji dijeli dvije ili više etničkih skupina vrlo su osjetljiva kategorija koja se može naći pod tim iskušenjem.

Koristeći se određenim metodama, kao što je raspirivanje međuetničke netrpeljivosti, ovo je sasvim logičan slijed događaja kada se promatra iz ovog ugla. Isto tako, ekonomski stručnjaci konflikt zapravo posmatraju sa socijalnog aspekta koristeći se već poznatim citiranjima poznatih sociologa, naučnici J.-M. Esteban i D. Ray citirani u članku Cowella (2003. str. 248), bave se konceptualizacijom i mjerljivom polarizacijom. Riječ je o konceptu koji se *razlikuje od pojma nejednakosti, a koji zadobiva značajnu pažnju u literaturi o ekonomskom razvoju. Teorija ekonomiske nejednakosti ima već dugačku tradiciju u ekonomskoj analizi i duboko je ukorijenjena u razmišljanjima ekonomista. To se ne može kazati za koncept polarizacije. On je povezan s pitanjem socijalnih konfliktata, čemu je mainstream ekonomija poklanjala malo pažnje. Svakako, Marx je među prvima elaborirao koherentnu interpretaciju društva izgrađenog na konfliktima i njihovom razrješavanju. Konfliktni pristup kasnije su razvili sociolozi poput Simmela, Cosera, Dahrendorfa, te politolozi (npr. Gurr, Tilly). Neke su studije pokazale da pojам nejednakosti nije prikladan za izučavanje konfliktata (npr. konflikt je slabiji u situaciji potpune jednakosti, ali i ekstremne nejednakosti). Osim toga, neki su znanstvenici iskoristili koncept polarizacije kako bi objasnili distribucijske procese u razvijenim ekonomijama koji su povezani s poznatom tezom o nestajanju srednje klase.“* U suštini, teoriju konfliktata ekonomija dovodi do potpuno drugačijeg zaključka, jer je promatrana sa te tačke gledišta i fokus se tako i usmjerava. Svakako je od velike važnosti kada je promatrano iz svjetla kreiranja sukoba, jer dobre ekonomске predispozicije koje obećavaju finansijsku blagodat i dobit, predmet su stremljenja države.

2.3 Historijski antagonizmi

Prošli sukobi, historijski antagonizmi i neriješeni konflikti mogu oblikovati etnički identitet i potaknuti neprijateljstvo između skupina. Negativne percepcije, tumačenje povijesnih događaja ili traume iz prošlosti mogu biti iskorištene kako bi se podgrijala etnička napetost i potaknula osveta ili osjećaj nepravde. Neiscrpan primjer u ovom slučaju jestu Post-sovjetske studije, jer zapravo cijeli koncept ratova u tom području dolazi iz historijskih antagonizama, te većina započetih ratova je polaganje prava na teritoriju bivše velike sile, ali se sve otcijepljene države u kolektivnoj svijesti drže činjenice da joj ne pripadaju.¹ Stoga ta dva uvjerenja vode do konflikata koji su začeti nekad davno u prošlosti, ali se zbivaju i u ovom trenutku. Osnovno politološko znanje dakako podrazumijeva znanja o događajima kao što su: Rat u Nagorno-Karabahu, Prvi i Drugi Čečenski rat, sukobi u Gruziji, Ukrajinska kriza i aneksija Krima. Svako pominjanje historijski okovanog okidača je prosta asocijacija na ovu tematiku. Budući da se konkretnim primjerima koji su štaviše kompatibilniji sa temom bavim u drugom dijelu rada, ove naslove ostavljam pomenutim, naravno sa referencom na neku sjajnu literaturu.²

2.4 Medijska propaganda

Medijska manipulacija, širenje dezinformacija, govor mržnje i stereotipi mogu imati snažan utjecaj na oblikovanje stavova i percepcije među etničkim skupinama. Propagandni mediji mogu promicati neprijateljsku sliku drugih skupina, izazvati strahove i poticati nasilje. Različiti stručnjaci iz različitih disciplina mogu pristupiti definisanju sukoba na različite načine, ovisno o njihovom području interesa i istraživanja. Konflikt je proces ili stanje neslaganja, suprotstavljanja ili borbe između dviju ili više strana koje imaju različite interese, ciljeve, vrijednosti ili perspektive. Može se javiti na različitim razinama, kao što su pojedinci, grupe, organizacije ili čak države. Konflikti mogu biti izraženi na različite načine, uključujući verbalnu raspravu, fizički sukob, političke nesuglasice, ideološke razlike ili ekonomске suprotnosti. Konflikti su inherentni ljudskoj prirodi i prisutni su u svim društвima i kontekstima. Mogu biti rezultat različitih faktora, kao što su nedostatak resursa, ideološki jazovi, političke tenzije, kulturne razlike ili narušeni odnosi moći. Oni mogu biti konstruktivni, gdje potiču promjene, inovacije i rješavanje problema - ili destruktivni, gdje izazivaju štetu, nasilje i sukobe. Potrebno je razumjeti da konflikti ne moraju u pravilu biti negativni ili destruktivni. Upravljanje konfliktima može biti presudno za postizanje

¹ Sakwa, R. 2017., str: 1-52.

² Medvedev, R. 2000. str: 9-86

održivih rješenja i poboljšanje međusobnih odnosa. U tom kontekstu, konstruktivni konflikt može poticati dijalog, pregovore, kreativno razmišljanje i pronalaženje zajedničkih rješenja. Studij konflikta je multidisciplinarno polje koje uključuje sociologiju, psihologiju, političke znanosti, antropologiju i druge discipline. Važno je razumjeti uzroke, dinamiku i načine rješavanja konflikata kako bi se promicala mirna koegzistencija, društvena pravda i održivi razvoj. Politički naučnici proučavaju uzroke sukoba, političke institucije, međunarodne odnose i strategije za rješavanje sukoba. Jedna od definicija sukoba koja se koristi, dolazi od profesora Paula Collier-a u djelu *Breaking the Conflict Trap: Civil War and Development Policy* (2003. str 122-150). On definiše sukob kao "*stanje u kojem dvije ili više sukobljenih strana koriste silu, ili prijete upotrebom sile, kako bi zadovoljile svoje interese ili promijenile status quo*".

2.5 Pravni aspekt etničkog konflikta

Oblast prava proučava etničke sukobe iz različitih perspektiva i ima važnu ulogu u razumijevanju, reguliranju i rješavanju takvih sukoba.

Oblast ljudskih prava ima za cilj zaštitu temeljnih prava i sloboda svih ljudi, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Pravo na jednakost, nediskriminaciju, pravo na život, sloboda izražavanja i sloboda vjeroispovijesti su samo neka od temeljnih prava koja su relevantna u kontekstu etničkih sukoba. Iako često ugroženi, i najčešće na meti definisanjem "*Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDLP) ističe pravo svake osobe na život, slobodu i sigurnost*."³ direktno je umiješana pravna prisutnost kod tretiranja ovog pitanja. Petrović (2010. str. 178-185) navodi koliko je važno međunarodno humanitarno pravo ili ratno pravo propisuje pravila koja reguliraju ponašanje tokom oružanih sukoba, uključujući i one koji su etnički motivirani. Ono ima za cilj zaštitu civila, osiguravanje humanitarnog tretmana zatvorenika, zabranu genocida, etničkog čišćenja i drugih zločina protiv čovječnosti. Kazneno pravo u suštini se bavi sankcijama i procesuiranjem za eventualna kršenja samog zakona. U kontekstu etničkih sukoba, kazneno pravo može biti relevantno u procesuiranju zločina koji se odnose na etničko nasilje, ubojstva, protjerivanje, mučenje i druge oblike zlostavljanja.

³ https://www.ombudsmen.gov.ba/documents/obmudsmen_doc2013041003050667cro.pdf pristupljeno 04.06.2023.

Kada je u pitanju pravo na samoopredjeljenje priznaje pravo etničkim grupama ili manjinama da neovisno odlučuju o svom ekonomskom, političkom društvenom i kulturnom razvoju. Kako Halilović (2021. str 167-200) navodi, „*u kontekstu etničkih sukoba, pravo na samoopredjeljenje može biti važno za pregovore, autonomiju ili pitanja teritorijalne suverenosti. Oblast prava pruža okvir za identifikaciju, analizu i rješavanje etničkih sukoba, te ima za cilj uspostaviti pravdu, mir i suživot među različitim etničkim skupinama. Pravne norme, institucije i mehanizmi pomažu u prevenciji sukoba, zaštiti žrtava, osiguravanju odgovornosti za zločine i promicanju dugoročnih rješenja za postkonfliktnu obnovu i pomirenje.*“

2.6 Politički konflikti prema Duvergeru

Govoreći o političkim antagonizmima koje stvaraju rasni sukobi, Pažanin navodi kako Duverger razlikuje „*prave rasne sukobe, koji su stvarni, od teorija koje u pretpostavljenim nejednakostima između rasa vide glavni temelj političkih antagonizama*“. Kada je u pitanju rasizam, on se objašnjava društvenim i psihološkim faktorima. Sociologija drži da rasizam služi kao opravданje za neku dominaciju ili eksploataciju, dok psihoanalitičke teorije objašnjavaju rasizam „strahom i mržnjom prema drugome i “onome ko je različit”“. Tu se ne radi o sukobima više ili niže rase, kako ističe Duverger, nego o sukobima između različitih rasa. Ti sukobi mogu biti pravi (npr. sukobi između crnaca i bijelaca u kolonijama), te lažni (sukobi između Židova i nežidova). Treba razlikovati i vertikalne (karakteristično je da se dominantna rasna skupina, a smještena visoko na društvenoj ljestvici suprotstavlja onoj rasnoj skupini nad kojom dominira i koja je od nje niža) od horizontalnih rasnih sukoba (gdje određene dvije rasne skupine nisu podređene jedna drugoj). „*Između tih horizontalnih skupina razvijaju se antagonizmi od kojih su mnogi političkog karaktera, odnosno, cilj im je osvajanje vlasti ili prednosti koje iz toga proizlaze. Neki antagonizmi među horizontalnim skupinama više su ili manje kamuflaža za antagonizme drugačije naravi*“. Duverger misli da oni konflikti koji se dogode među horizontalnim skupinama, imaju zaista značajnu ulogu u razvoju političkih sukoba, što se može jasno vidjeti na primjerima sukoba sa međunarodne scene. S jedne tačke gledišta, integracija se pojavljuje kao posljedica tih antagonizama, a ideja integracije ima dosta važnu ulogu u samom razvoju borbe. U daljem tekstu se navodi da Duverger proučava neke oblike političke borbe i razvoj integracije, te želi pokazati da određeni tipovi borbe pretpostavljaju stanovitu integraciju, te da se „*prvi stupanj integracije sastoji u ograničavanju upotrebe sile, odnosno u zamjeni nekih oblika borbe drugima*“. Predložena

tipologija političkih borbi temelji se na razmatranju oružja za borbu (organizacija, brojnost, bogatstvo, sredstva priopćavanja, fizičko nasilje) i strategije u kojima ih se koristi (koncentracija ili disperzija oružja, prikrivena i otvorena borba, borba unutar režima, oko režima, strategije dva bloka, kamuflaža, centrističke strategije). „*Gotovo sve političke ideologije smatraju da borba stvara integraciju, da razvoj antagonizama vodi njihovom poništenju i nastavku autentičnoga društvenoga poretku. Kad je u opoziciji, svaka stranka vidi politiku kao borbu, a kad je na vlasti vidi je kao integraciju*“; „*Integracija je proces ujedinjavanja nekog društva koji teži stvaranju skladne državne zajednice utemeljene na redu što ga njezini članovi kao takvoga doživljavaju. Političkom se integracijom označava udio koji u tome procesu ima organizirana vlast*“. (2001. str. 183-186)

2.7 Sistem ranog upozorenja

Poznatiji kao *cargo cult system*, općenito se i koristi ovaj izraz, a sistem ranog upozorenja je približno preveden i prilagođen bosanskom jeziku, koji je korišten u izradi ovog rada. Sistemi ranog upozoravanja nisu novi mehanizmi i postoje od 1950-ih godina. Tokom vremena, različite metode su se koristile za različite probleme. Porijeklo modernog sistema ranog upozorenja može se pratiti u dva osnovna pravca: prvi je vojno-strateško prikupljanje obavještajnih podataka kako bi se predvidjeli potencijalni napadi, dok je drugi usmjeren na predviđanje humanitarnih i prirodnih katastrofa, kao što su suše i glad, što je primjer *United Nations Humanitarian Early Warning System (HEWS)*.⁴ U ovom izvoru pronađene su informacije o tom sistemu, koji se fokusira na trenutni razvoj posljednjeg pravca i njegovu proširenu primjenu u analizi etničko-političkih konfliktata. Savremeni sistem ranog upozorenja analizira i upozorava na različite probleme i oblasti, uključujući genocid, manjine, složene humanitarne krize (CHEs)⁵, terorizam i kršenje ljudskih prava. Termin kao što je "rano upozorenje" često se koristi da opiše različite aktivnosti koje nisu sve strogo rano upozorenje, uključujući analizu konfliktata, praćenje, analizu podataka, procjenu rizika i zagovaranje. Dok neki sistemi pripadaju samo jednom sektoru, kao što

⁴ *United Nations Humanitarian Early Warning System (HEWS)* je sistem koji se koristi za rano upozoravanje na humanitarne krize širom sveta. Ova platforma prikuplja i analizira informacije kako bi identifikovala potencijalne krize i omogućila pravovremenu reakciju i pomoć ugroženim zajednicama. <https://www.un.org/en/climatechange/climate-solutions/early-warning-systems> pristupljeno 12.07.2023.

⁵ Situacije u kojima su ljudi suočeni s više međusobno povezanih i uzročno-posledično složenih humanitarnih izazova, kao što su oružani sukobi, prirodne katastrofe, politička nestabilnost i druge faktore koji zajedno doprinose ozbiljnom humanitarnom problemu. Takve krize često zahtevaju koordinisane napore kako bi se pružila pomoć i zaštita ugroženim populacijama. *ibid*

je AKUF⁶, drugi često obuhvataju više sektora, kao što je FAST⁷. Adelman i saradnici (1996. str 47) ove sisteme su karakterisali "nadgledačkom" grupom, što se ilustruje primjerima organizacija poput Human Rights Watch, Amnesty International i International Crisis Group (ICG). Oni zapošljavaju analitičare ili posebne izaslanike koji se često nalaze u regionu koji se proučava, kako bi pratili situaciju i sprovodili specifična istraživanja. Preporuke koje proizlaze iz tih istraživanja zatim se lobiraju kod ključnih donosioca odluka i političara.

2.7.1 International Crisis Group (ICG)

Snaga internacionalne krizne grupe (ICG)⁸ dolazi iz toga što donosioci odluka čine dio unutrašnje strukture organizacije u obliku pješčanog sata. Ona se sastoji od analitičara koji dugoročno borave u određenom regionu, kao što su Centralna Azija, Afrika, Južna Amerika, posebno Kolumbija i Balkan. Analitičari generišu ažurirane izvještaje s terena o najnovijim promjenama u situaciji, a zatim se ti izvještaji obrađuju u kancelarijama u Briselu, Parizu i Vašingtonu, odakle se distribuiraju četrdeset članova odbora, koji čine bivši premijeri, ministri vanjskih poslova i savjetnici. Ovi članovi odbora lobiraju sa preporukama kod ključnih donosioca odluka. Izvještaji idu dalje od apstraktnog "nešto treba uraditi" do konkretnih prilagođenih političkih preporuka s daljim spekulacijama o budućim scenarijima i njihovim posljedicama. Slanjem informacija sa terena najvišem rukovodstvu, ICG je jedna od rijetkih organizacija koja uspješno prevazilazi mikro-makro razdvajanje. To je atraktivan forum za lokalne aktere da budu prepoznati i još važnije, da imaju kanal za komunikaciju ovih informacija. Sastanci politike u regionalnim i centralnim kancelarijama dalje podržavaju rad s ključnim donosiocima odluka, gdje su često prisutni analitičari sa terena. Organizacija također koristi medije kako bi postigla maksimalnu vidljivost,

⁶ *Analiza konfliktata.*

⁷ *Analiza konfliktata i praćenje, analiza podataka, procjena rizika i zagovaranje.*

⁸ *International Crisis Group (ICG) je međunarodna nevladina organizacija posvećena prevenciji i rešavanju konfliktata širom sveta. ICG je osnovan 1995. godine i ima sjedište u Briselu, Belgija. Glavna svrha organizacije je da pruži analitičke informacije, savjete i preporuke vladama, međunarodnim institucijama i drugim akterima kako bi se spriječili i rešavali konflikti na miran i efikasan način. ICG se bavi proučavanjem i analizom različitih konfliktnih situacija, uključujući političke, etničke, religijske i druge oblike konfliktata. Nakon što prouče situaciju, oni objavljaju izvještaje i preporuke koje su dostupne za šиру javnost i relevantne donosioce odluka. Cilj organizacije je podsticati dijalog i napore za mirno rešavanje konfliktata kako bi se izbjegle humanitarne katastrofe i podržao globalni mir i stabilnost. ICG je poznat po svom nepristrasnom i analitičkom pristupu, a angažuje se u širokom spektru konfliktata širom svijeta, od Afrike i Bliskog istoka do Azije i drugih regionala. <https://www.crisisgroup.org/> pristupljeno 12.07.2023.*

istovremeno ciljajući medije uopšte kada je parcijalno izvještavanje pogoršalo situaciju. ICG je sistem koji je uspješno premostio jaz između rane upozorenosti i ranih akcija.

Kvantitativni sistemi rane upozorenosti doživjeli su svoj procvat tokom 1960-ih i 1970-ih u formi kodiranja događaja. Ovi sistemi su imali velike budžete od strane vlada i ciljali su da konstruišu teorijske modele za razumijevanje političkog ponašanja. Dva primjera su World Events Interaction Survey (WEIS)⁹ osnovan 1976. godine od strane McClellanda i Azarov Conflict and Peace Data Bank (COPDAB)¹⁰ osnovan 1982. godine. Međutim, zbog velikih ljudskih i finansijskih resursa potrebnih za kodiranje podataka, izgubili su popularnost do sredine 1980-ih. Drugi procvat doživjeli su tokom 1990-ih zbog pada Gvozdene zavjese, uz značajan napredak u računarskoj tehnologiji, kao i nove izvore informacija kao što je internet.

Metodologija koja se koristi, temelji se na sistematičnom prikupljanju i obradi empirijskih informacija prema datom skupu kriterija. Glavni cilj kvantitativne analize je izoliranje faktora koji doprinose izbjajanju rata ili čine ratovanje vjerovatnjim, pri čemu se pokušava otkriti direktna veza između tih faktora i izbjanja rata. Na osnovu empirijskih dokaza, pokušavaju identificirati prethodne kontekstualne strukture, događaje i procese koji su doveli do izbijanja nasilja. Može se koristiti analogija "razbijanja stakla" kako bi se ilustrirali različiti objekti analize. Razvijajući Gurovu tipologiju (1998), sistemi koji se oslanjaju na kvantitativne metodologije mogu se klasificirati u pet glavnih modela: strukturalni modeli, modeli akceleratora, modeli praga, ciklični modeli i modeli odgovora.

⁹ *World Events Interaction Survey (WEIS)* je sistem za prikupljanje podataka i analizu događaja u međunarodnoj politici. WEIS se koristi za praćenje i analiziranje međunarodnih događaja, uključujući konflikte, diplomatske interakcije, ekonomske promjene i druge relevantne događaje. Ovaj sistem pomaže istraživačima, analitičarima i stručnjacima za međunarodne odnose da bolje razumiju dinamiku svjetskog političkog okruženja, identifikuju trendove i analiziraju kako različiti događaji međusobno utiču. WEIS obično koristi kvantitativne metode kako bi se prikupili i obradili podaci o međunarodnim događajima i njihovim posljedicama. (1978)

¹⁰ *Conflict and Peace Data Bank (COPDAB)* je longitudinalna računarska biblioteka koja sadrži dnevne međunarodne i domaće događaje ili interakcije. Zapisi događaja u ovoj datoteci opisuju aktivnosti približno 135 zemalja u svetu, kako prema jedni drugima, tako i unutar svojih domaćih okvira. Tipičan opisni zapis događaja, kao što je međunarodni sukob na granici ili domaća cenzura štampe, kodiran je u devet varijabli. COPDAB zapis događaja uključuje datum događaja, aktera koji je inicirao događaj, metu događaja, izvor informacija o događaju, oblast(i) problema i tekstualne informacije o aktivnosti. Također, zapis događaja sadrži ocjenu od strane osobe koja je kodirala u vezi sa vrstom i vrednošću obima događaja.

2.8 Oporavak nakon nasilnog sukoba: Regeneracija i (ponovna) integracija kao elementi izgradnje mira

U posljednjem desetljeću 20. stoljeća, 43 zemlje su se oporavljale nakon nasilnih sukoba, uglavnom unutarnjih ratova. Većina njih bila je među najsiromašnijim zemljama, posebno u Africi. Međunarodna zajednica je obećala znatna finansijska sredstva za obnovu tih društava s ciljem izgradnje infrastrukture, promoviranja mirnog rješavanja sukoba i poticanja ekonomskog razvoja.

Međutim, kritičari su tvrdili da su međunarodne agencije često fokusirale svoje aktivnosti samo na tehničku obnovu, dok je potrebna šira koncepcija za dugoročni prelazak iz rata u mir. Postoje različiti zadaci i izazovi u procesu post-konfliktnog oporavka, uključujući koordinaciju različitih aktera i ulogu integracije izbjeglica i bivših boraca. Također se ističe potreba za osjetljivošću prema potrebama lokalnog stanovništva i razumijevanjem uloge žena u specifičnim kulturnim kontekstima. U kontekstu humanitarne pomoći i razvojnog rada nakon nasilnih sukoba koristi se mnogo termina kao što su obnova, oporavak, rehabilitacija, preseljenje, repatrijacija, reintegracija i drugi. Krajem 1990-ih međunarodne agencije su počele povezivati ove termine s pridjevom "post-konfliktni" kako bi naglasili da se nakon održivog primirja može preći sa faze olakšavanja prema nekoj vrsti normalizacije s jedne strane, i s druge strane, kako bi opravdali povratak izbjeglica što je prije moguće.

Prema definiciji Formana i Salomonsa (2000. str. 2), post-konfliktni period obično se definiše kao vrijeme kada su neprijateljstva opala na razinu gdje se mogu započeti neke aktivnosti reintegracije i oporavka. U mnogim slučajevima to se može vidjeti kada se izbjeglice ili interni raseljene osobe počnu vraćati. Stoga ova definicija obuhvata širok raspon post-konfliktnih scenarija, od nastavka niskog intenziteta sukoba do krhkog mira, ili do trajnog mira.

Najteže posljedice u post-ratnim društvima uključuju militarizaciju društva, politike i ekonomije, kao i duboku traumatizaciju pojedinaca i zajednica. Zbog toga se u poziciji objavljenoj od strane Caritas Suisse (2000. str. 83) kritizira upotreba termina "obnova" i "rehabilitacija", jer su usredotočeni prvenstveno na popravljanje fizičke štete i sugeriraju da je glavni cilj vraćanje uvjeta prije rata. Umjesto toga, bilo bi potrebno baviti se uzrocima konflikta. Osobe, pomenute u tekstu - koje su aktivno sudjelovale u mirovnom procesu u Sjevernoj Irskoj, poput Mari Fitzduff, dijele ove argumente. Ona predlaže zamjenu oba termina s "post-dogовор" ili "post-poravnjanje mirni

"rad" kako bi se više naglasila potreba za rješavanjem temeljnih uzroka sukoba. U Sjevernoj Irskoj postoji rasprava oko terminologije. Izraz "obnova" se smatra neprihvatljivim, jer sugeriše da jedna strana ovdje osjeća nostalгију за vremenom kada nije bilo nasilja, dok je za drugu stranu to vrijeme bilo obilježeno strukturalnim nasiljem.

"Rekonstrukcija" implicira da se društvo rekonstruira kako bi ličilo na ono što je bilo prije konflikta. Većina današnjih sukoba su podnacionalni i uzrokovani nesposobnošću ili nevoljnošću vlada da osiguraju priznavanje pravednosti, koja se ogleda kroz strukturalne, političke i ekonomski probleme koji jednako služe svim zajednicama. Govoriti o obnovi u post-dogovornoj fazi implicira povratak u prošlost koja ilustrira faktore koji su stvorili konflikt. "Rad nakon postizanja dogovora" ili "rad nakon postizanja poravnjanja" su možda bolji izrazi.

Također ne bismo trebali koristiti izraz "post-konflikt". Sukobi zapravo ne završavaju, ali se mijenjaju. Promjena koju većina nas traži je prelazak iz nasilja u politiku, gdje se neprijateljstva odvijaju putem mirnijih sredstava, što na kraju može dovesti do manje nasilja, više suradnje i razvoja međusobnog poštovanja i povjerenja između zajednica.

Možemo koristiti izraz "post-nasilje", ali problem je što nasilje često nastavlja postojati. Stoga je najbolji izraz vjerojatno "rad nakon postizanja dogovora" ili "rad nakon postizanja poravnjanja", kao što je na primjer "rad nakon postizanja političkog, ekonomskog i društvenog poravnjanja". Pugh predlaže izraz "regeneracija" ili "miroljubiva regeneracija". Argumentira da "regeneracija" označava proces samoodržavanja, dok "rehabilitacija" obično sugerira moćni odnos, gdje se tako žrtve ili počinitelji podvrgavaju intervencijama, jer su onesposobljeni ili uskraćeni. On definiše miroljubivu regeneraciju kao "proces društvene, političke i ekonomski prilagodbe i podrške uvjetima relativnog mira u kojima sudionici, a posebno oni koji su oslabljeni i osiromašeni nasiljem, mogu početi prioritizirati buduće ciljeve izvan njihovog trenutnog stanja."

Osim toga, podržava koncept "izgradnje mira" koji je uveo istraživač za mir Johan Galtung (1976.) i koji je ponovno oživio bivši glavni tajnik Ujedinjenih naroda (UN) Boutros Ghali. U svojoj Agendi za mir naglasio je da oporavak nakon konflikta podrazumijeva mnogo više od jednostavnog popravljanja fizičke štete i uništenih infrastruktura. Pozvao je na kolektivne akcije "za jačanje i učvršćivanje mira kako bi se izbjegao povratak u konflikt" i "unaprijediti osjećaj povjerenja i blagostanja među ljudima" (1992. str. 21). Prema Pughu (2002. str 2), izgradnja mira se stoga može definisati kao "aktivnosti namijenjene jačanju struktura i procesa s ciljem

sprječavanja povratka nasilnom sukobu". U tom smislu, izgradnja mira i regeneracija se preklapaju s olakšanjem i razvojem.

Iako među naučnicima i praktičarima postoje vrlo različita stajališta o ovim terminima, postoji široki konsenzus da je potrebna temeljna transformacija društva pogođenog ratom. Samo se bavljenje političkim, društvenim, psihološkim i ekonomskim uzrocima, kao i posljedicama oružanih sukoba, može sprječiti ponovno nasilje i uspostaviti održiv mir. To znači da se mora rješavati raznolik niz zadataka i potrebni su višedimenzionalni pristupi. Mnogi naučnici su istaknuli da obnova nakon nasilnog konflikta i postizanje održivog mira predstavljaju dugotrajan proces, još složeniji i duži, ako završetak rata označava razdoblje izgradnje nacije i novih rizika. Na temelju studija slučaja različitih procesa obnove s pet kontinenata (Bosna, Sjeverna Irska, Libanon, Izrael/Palestina, Vijetnam, Kambodža, Bougainville, Salomonovi otoci, Somalija, Angola, Mozambik, Nikaragva, Salvador, Gvatemala), Ferdowsi i Matthies (2003. str 322.) dolaze do zaključka da svi ovi procesi imaju nešto zajedničko.

U većini ovih primjera, potčinjavanje vojske civilnoj vlasti i ustavni elementi demokracije su bili zagarantirani, ali centralna pitanja socijalne pravde ostaju neriješena. Očito je da pitanje prevazilaženja društvenog jaza nije tretirano kao važno pitanje u procesu dizajniranja i pregovaranja o mirovnim sporazumima. Umjesto toga, drugi problemi su bili trenutni fokus. Provođenje reformi poput poboljšanja vladavine prava i inicijativa za konstruktivno suočavanje s prošlošću do sada nisu napredovali. U nijednom od slučajeva nije uspostavljena funkcionalna pravna nadležnost koja bi mogla kontrolirati državnu administraciju i garantirati stvarnu podjelu vlasti. Unatoč ovim saznanjima, četiri slučaja Libanon, Somaliland, Bougainville i Mozambik smatraju se primjerima (relativnog) uspjeha. Razvoj u ostalim istraživanim slučajevima smatra se neuspjehom, kao u Somaliji, Angoli, Palestini i Salomonovim otocima ili barem visoko problematičnim.

Fišer u članku Recovering from Violent Conflict: Regeneration and Reintegration as Elements of Peacebuilding (2004. str. 7) navodi, da kada se društva oporavljuju nakon nasilnih sukoba, potrebno je rano obratiti pažnju na nekoliko elemenata i potreba kako bi se pripremila osnova za održiv mir i ekonomski razvoj. To uključuje:

- repatrijaciju i ponovno naseljavanje;
- javnu sigurnost;

- obnovu infrastrukture;
- sigurnost hrane i obnovu poljoprivrede;
- potrebe za zdravstvom, obrazovanjem i socijalnom skrbi;
- upravljanje i civilno društvo; i
- makroekonomsku stabilizaciju.

Ove aktivnosti se mogu primjenjivati u različitim fazama konflikta. Prema matrici koja razlikuje četiri faze: krizu, post-krizu (prije poravnaja), post-poravnanje i dugoročnu obnovu, većina aktivnosti počinje u post-kriznoj situaciji, ali praćenje ljudskih prava, distribucija hrane i vode te osnovne zdravstvene usluge, na primjer, mogu se provoditi već tokom faze koja se karakterizira kao "vrući" konflikt. Sa nekim aktivnostima se može početi prije poravnaja (pomoć u prijevozu za povratak, skloništima, psihosocijalno savjetovanje, traženje obitelji, razminiranje i osvještavanje, obuka za rješavanje sukoba, obnova sistema prijevoza, proizvodnja energije, odlaganje otpada, telekomunikacije, distribucija sjemena i alata, veterinarski projekti, obnova medicinskih objekata, zapošljavanje i obuka za stjecanje vještina). Za sve ostale aktivnosti potrebno je poravnanje. Neke od njih smatraju se dugoročnim projektima, kao što su reforma civilne službe, administracije i pravosudnog sistema, praćenje ovih sektora te inicijative za obnovu financijskih institucija. To zahtijeva niz zadataka za aktivnosti kratkog roka kako bi se zadovoljile ljudske potrebe (olakšanje), ali i inicijative za dugoročnu društvenu, ekonomsku i političku obnovu (razvoj).

Prijelazno razdoblje komplicira niz socijalno-ekonomskih, političkih i psiholoških izazova u nesigurnom sigurnosnom okruženju. Trenutni odgovori na ove izazove smatraju se nedovoljnim zbog različitih pristupa, institucionalnih aranžmana i financijskih sistema različitih aktera. Izvješće objavljeno od strane Svjetske banke (Coletta i Cullen 2000. str. 120) ističe:

"Humanitarna pomoć često nije održiva, a donatori često gube interes za prijelazno razdoblje. Arbitrarno razdvajanje humanitarnih aktivnosti i razvoja ne prenosi se dobro na stvarne društvene strukture, gdje krhkost mira i prisutnost nasilja čine teško povući crtu između 'konfliktog' i 'postkonfliktog' razdoblja. Humanitarne operacije usmjerene su na brzu reakciju i kratkoročno planiranje, dok su agencije za razvoj često spore i neprilagodljive. Obje strane često se previše fokusiraju na mandate umjesto na potrebe onih koji su pogodjeni ratom i čini se da se ne oslanjaju na znanje i stručnost druge strane koje mogu pomoći poboljšanju operacija. Da bi se riješila ova

praznina, multilateralne i bilateralne institucije moraju postati koherentnije u svojim strategijama i operacijama."

Potrebna je pažljiva analiza sukoba kako bi se koordinirale aktivnosti različitih aktera, ali i kako bi se stvorili realni ciljevi za intervencijske projekte. Kako Forman, Patrick i Salomons (2000. str. 23) navode, ambiciozne sheme obnove koje su pratile mnoge mirovne sporazume koji su okončali unutarnje konflikte tokom 1990.-ih su "razmatrale višestruke i ponekad konfliktne političke, društvene i ekonomski ciljeve". Iz iskustava s repatrijacijom izbjeglica i internim raseljenim osobama u Bosni mogu se izvući pouke iz neuspjeha i nerešenih dilema.

Jedan izazov je zadovoljiti potrebe najranjivijih skupina i prilagoditi programe obnove i regeneracije prema načelima socijalne pravde. Istovremeno je potrebno identificirati skupine koje bi mogle biti multiplikatori društvenih promjena i transformacija. Kako repatriacija i reintegracija mogu doprinijeti procesu izgradnje mira u ratom razorenim društvima? Ovo pitanje mora biti odgovorenno s obzirom na nekoliko međusobno povezanih problema:

Prema izvještaju UNHCR-A (1997. str. 9), nema nade za normalnost dok većina raseljenih ili protjeranih ljudi ne može ponovno integrirati u svoja odgovarajuća društva. Prisilno raseljavanje ili izbjeglički pokreti su odstupanje, simptom situacije u kojoj država nije u mogućnosti zaštititi svoje građane i u kojoj različite grupe građana ne mogu živjeti u miru jedni uz druge. Budući da predstavlja vrlo konkretni oblik napretka, dobrotljivi povratak raseljenih ljudi može imati važan utjecaj na javno povjerenje u proces izgradnje mira.

Repatriacija igra važnu ulogu u potvrđivanju političkog poretku nakon sukoba. Pružanje izbjeglicama prilike da se vrate kući i izraze svoju političku preferenciju inherentno je u konceptu slobodnih, fer i demokratskih izbora. Povratak i reintegracija izbjeglog stanovništva mogu biti preduvjet za mir u situacijama gdje su izbjeglice politički i vojno aktivne. Povratak izbjeglica i njihova odvojenost od vojnog sektora predstavljali su važan korak u prijelazu iz rata u mir u zemljama poput Kambodže, Namibije, Nikaragve i Ruande.

Povratak raseljenog stanovništva može značajno doprinijeti ekonomskom oporavku ratom razorenih država, budući da visok postotak raseljenih osoba stvara probleme u dizajnu programa za socijalne usluge, poljoprivredne sisteme i druge osnovne programe. Povratak raseljenih osoba privukao je veliku pažnju u Bosni, gdje je 2 miliona stanovnika od ukupnog broja od 4,4 miliona

postalo izbjeglicama ili interno raseljenim osobama. Ipak, proces povratka obilježile su brojne neuspjehe. Posebno nakon Daytonskog sporazuma, pojavili su se različiti problemi s programima koji su dizajnirani kako bi potaknuli povratak pripadnika manjinskih zajednica ili "manjinski povratak". Ranije je međunarodni prioritet bio poticati povratak manjinskih zajednica, jer je situacija stvorena ratom - to jest protjerivanjem i podjelom Bosne i Hercegovine na "etnički čiste" teritorije - bila neprihvatljiva. Na kraju se pokazalo nemogućim motivirati ljudi da se nasele u regije i kontekst u kojima su bili dio etničke manjine. Iskustvo je pokazalo da su samo stariji ljudi bili spremni to učiniti; mlađi i srednjih godina ostali su gdje su se doselili ili su izabrali druge opcije. Godinama kasnije, kao rezultat očiglednog neuspjeha "Godine povratka" 1998., UN, Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu (HR) i EU počeli su pregledavati svoje političke ciljeve u vezi s povratkom izbjeglica. "Pravo na povratak" i dalje se podržava, ali sada se slijedi pristup pružanja pravne i finansijske podrške svim osobama koje žele vratiti se u svoje izvorne regije uz priznavanje njihove slobode izbora. UNHCR stoga odlučio nastaviti podržavati povratak manjina, ali također razmatra i druge rješenja koja olakšavaju integraciju na novom mjestu prebivališta. To je priznanje činjenica da su mnoge izbjeglice zakorijenili u svojim novim mjestima prebivališta i nemaju želju vratiti se na neprijateljsko područje. Prema bivšem Visokom predstavniku Wolfgangu Petritschu, tek se postupno prepoznaće da je obnova stare "etničke karte", "multietničkog i multikulturalnog društva u Bosni o kojem diplomatski i umjetnici govore", nemoguća, jer, kako to navodi bivši HR (Petritsch 2001. str. 313), *"stranci koji tragaju za uzvišenim političkim ciljevima ne mogu očekivati da se raseljeni ljudi vrate na mjesta na kojima se ne osjećaju sigurno i gdje nemaju perspektive za budućnost"*.

Dodatni problem koji nije uzet u obzir prilikom izrade Daytonskog sporazuma i provedbe programa pomoći i povratka je da se promjene uzrokovane ratom preklapaju s promjenama koje proizlaze iz transformacije sistema. Na primjer, proces migracije iz urbanog u ruralno područje ubrzao se tokom rata, ali bi se možda dogodio i zbog ekonomskih procesa povezanih s transformacijom sistema, jer su ti migracijski procesi dio ekonomске promjene (prijelaz s poljoprivrednog na industrijsko društvo, itd.). U tom smislu, ne samo da je prenaglašen "manjinski povratak", već i prisilni povratak velikih skupina ljudi u depopulirane (i ekonomski bankrotirane) ruralne regije - čak i kada su to bila njihova mjesta stanovanja prije rata - čini se doista zastarjelim.

2.9 Metodologija procjene utjecaja na mir i konflikte

U ovom dijelu govori se o značajnom i rastućem financiranju inicijativa za konfliktno rješavanje i izgradnju mira putem bilateralnih i multilateralnih sredstava koja se usmjeravaju putem nevladinih organizacija. Veći dio tih sredstava ide razvojnim i humanitarnim nevladnim organizacijama, ali postoji i povećanje financiranja projekata i/ili nevladinih organizacija s posebnim mandatom za rješavanje konflikata i izgradnju mira.

Ovo se prepoznaje kao potreba za razvojem integriranih odgovora temeljenih na složenim međusobnim odnosima između dinamike konflikta, razvoja i humanitarne pomoći te izgledima za održivi mir. Sve više razvojnih i humanitarnih agencija prihvatio je potrebu da razmišljaju i djeluju izvan uskih tehničkih mandata. Kako Anderson (1999.) navodi, barem mnoge od njih sada su usvojile "ne nanosite štetu" orijentaciju.

Neki donatori (naročito Švedska, Kanada, Norveška i UK) i nevladine organizacije (CARE, Oxfam i Save the Children Fund) počeli su ići dalje od ovog minimalističkog načina razmišljanja, razvijajući holistički pristup. Ti naporvi više su usmjereni prema glavnim elementima izgradnje mira unutar tradicionalnih mandata humanitarne pomoći, ublažavanja siromaštva i održivog razvoja. Sve više se koncepti, ideje i prakse sele između tradicionalnih područja razvoja, humanitarne pomoći, rješavanja konflikata i izgradnje mira.

Međutim, sadržaj ovih odgovora nije uvijek bio bez problema. Kako su pokazali Anderson (1999.), Smillie (1998. str 35-55) i drugi, priroda ovih programa i projekata, kao i način njihove provedbe, često su pogoršavali dinamiku konflikta koliko su poboljšavali mogućnosti za održivi razvoj i mir. Stoga nije iznenadjuće, s obzirom na broj i opseg financiranih projekata, kao i uključene razine financiranja, da je postojao rastući kritički interes za procjenu utjecaja takvih projekata. Ti naporvi u identificiranju naučenih lekcija i razvoju najboljih praksi uzeli su oblik evaluacija pojedinih programa ili projekata koje provode donatori (DANIDA)¹¹ i švedsku agenciju za međunarodnu

¹¹ DANIDA je skraćenica za Dansku agenciju za međunarodnu razvojnu suradnju (Danish International Development Agency). To je danska agencija koja se bavi pružanjem međunarodne pomoći i podrške razvojnim projektima širom sveta. Glavni cilj DANIDA-e je poboljšanje životnih uslova i smanjenje siromaštva u zemljama u razvoju. Agencija radi u partnerstvu sa vladama, organizacijama civilnog društva i drugim akterima kako bi podržala različite programe i projekte u oblastima kao što su zdravstvo, obrazovanje, ekonomski razvoj, ljudska prava, zaštita životne sredine i mnoge druge oblasti

razvojnu suradnju (SIDA)¹², a rjeđe kroz evaluacije više donatora šireg spektra odgovora na pojedinu situaciju ili krizu (Borton i drugi 1996; Lautze i drugi 1998, str 177).

Iako broj takvih evaluacija raste, njihova kvaliteta, opseg, dubina i metodologija i dalje znatno variraju. Niels Dabelstein je opisao situaciju kao "metodološku anarhiju" (1999., str 177). Napominje da je "povijesno gledano, humanitarna pomoć podvrgnuta manje rigoroznim i opsežnim postupcima praćenja i evaluacije od razvojne pomoći", prema Organizaciji za ekonomsku suradnju i razvoj. (1999.). Također, može se dodati da su evaluacije praksi rješavanja konflikata i izgradnje mira još dalje iza. Tek relativno nedavno praktičari ili organizacije koje se bave izgradnjom mira uopće su se bavili njima. Oni koji jesu često su smatrali takve evaluacije nevažnima ili nužnim teretom, obavljene samo kako bi zadovoljile svoje donatore ili čak kao pozitivno opasne prakse u kojima su neupućeni vanjski konzultanti poticali na nekvalificirane pežorativne prosudbe. Uprkos porastu intervencija usmjerenih na rješavanje konflikata i izgradnju mira i sve većem broju nevladinih organizacija koje se bave takvim praksama, interes za saznanje jesu li one donijele koristi vjerojatno će rasti. Iako postoji značajna anegdotska evidencija o takvim praksama, tek sada počinjemo vidjeti razvoj i konsolidaciju sistematskog znanja o utjecaju ovih aktivnosti.

U interesu su donatora, praktičara i krajnjih korisnika da se razviju odgovarajuće metodologije evaluacije, tehnike koje su sposobne prilagoditi se složenoj i visoko povezanoj prirodi većine aktivnosti rješavanja konflikata i izgradnje mira. Razvijajući takve metodologije, potrebno je postaviti sljedeća pitanja: Koji su bili namjerni ishodi ovih intervencija? Jesu li uspjeli? Pod kojim uvjetima ili okolnostima? Ako su propali ili proizveli neželjene negativne posljedice, zašto je to bilo tako? Koja su mjerila, standardi i pokazatelji koji bi se mogli korisno primijeniti u takvoj evaluaciji? S obzirom na često nematerijalnu prirodu namjernih ishoda, kako uopće provoditi evaluaciju? Svrha prikaza ovog istraživanja je pružiti pregled trenutnih inicijativa ili pristupa

¹² Švedska agencija za međunarodnu razvojnu suradnju, poznata kao SIDA (Swedish International Development Cooperation Agency), švedska je agencija koja se bavi pružanjem međunarodne pomoći i podrške razvojnim projektima širom sveta. SIDA je odgovorna za sprovođenje švedske razvojne politike i ima za cilj poboljšanje uslova života u zemljama u razvoju.

SIDA radi u partnerstvu sa vladama, organizacijama civilnog društva, međunarodnim organizacijama i drugim akterima kako bi podržala različite programe i projekte. Njihove aktivnosti obuhvataju širok spektar oblasti, uključujući zdravstvo, obrazovanje, ekonomski razvoj, ljudska prava, rodnu ravnopravnost, zaštitu životne sredine i mnoge druge.

razvoju "procjene utjecaja na mir i sukob" (PCIA).¹³ Pružit će pregled tri pristupa PCIA: onih koji koriste standardne kriterije za evaluaciju donatora; onih koji razvijaju metodologije za procjenu utjecaja na mir i sukob programiranja za razvoj i humanitarnih organizacija s višestrukim mandatom; i onih koji se izričito usredotočuju na intervencije nevladinih organizacija s konkretnim ciljevima rješavanja konflikata i izgradnje mira. Dominantni pristupi donatora evaluacijama obično se smještaju unutar okvira "upravljanja ciklusom projekta" (PCM). PCM se sastoji od nekoliko ključnih komponenata, uključujući identifikaciju i dizajn projekta, implementaciju projekta i evaluaciju projekta. Ove komponente često se prikazuju kao međusobno povezane i dinamične, s ugrađenom petljom povratnih informacija.

Primarni cilj evaluacije projekta unutar ovog okvira je analizirati rezultate i utjecaj projekta tokom ili nakon njegove implementacije. Cilj je identificirati područja koja mogu zahtijevati korektivne mjere i pružiti preporuke za vođenje sličnih projekata u budućnosti (Europska komisija, 1993).

Međutim, u praksi evaluacije često slijede lineariji put, pri čemu mnoge od njih uglavnom dolaze tek na kraju ciklusa projekta. U nekim slučajevima, saznanja iz tih evaluacija mogu dovesti do kontinuiranog praćenja ili utjecati na razvoj širih smjernica za programiranje. Međutim, institucionalne prakse često otežavaju prijenos naučenih lekcija, a uvidi iz evaluacije jednog projekta rijetko se primjenjuju na dizajn sličnih ili povezanih projekata.

Napori su uloženi u institucionalizaciju postupaka praćenja evaluacija, poput Mreže za praćenje i olakšavanje zajedničke evaluacije (JEFF), koja je osnovana nakon zajedničke evaluacije u Ruandi. Još jedan primjer je tromjesečno praćenje koje provodi konzorcij Operacija Lifeline Sudan.

Mnoge donatorske agencije imaju vlastite interne jedinice za evaluaciju, ali često angažiraju vanjske konzultante za provođenje evaluacija. Kao rezultat toga, razvio se sektor profesionalnih evaluatora kako bi zadovoljio ovu potražnju. Tokom vremena, ovi evaluatori razvili su standardizirane metodologije i kriterije, pod utjecajem smjernica organizacija poput DANIDA, SIDA i Komiteta za razvojnu pomoć OECD-a (OECD/DAC). Kriteriji koji se koriste u evaluaciji

¹³ *Procjena utjecaja na mir i sukob (PCIA) je proces koji se koristi za analizu kako različiti faktori, politike i programi mogu uticati na mir ili konflikt u određenom kontekstu. Ovaj koncept se često primjenjuje u oblasti međunarodne razvojne pomoći, konfliktne analize i politika za očuvanje mira.*

PCIA ima za cilj razumjeti kompleksne dinamike koje mogu dovesti do sukoba ili mira u određenim zajednicama, regionima ili državama.

projekata obuhvataju različite aspekte utjecaja i efikasnosti projekta. Ovi kriteriji pomažu evaluatorima da procijene i analiziraju performanse projekta.

2.9.1 Pregled kriterija

Utjecaj i pokrivenost: Ovaj kriterij ispituje trajne promjene koje proizlaze iz aktivnosti projekta. Razmatra kako pozitivne tako i negativne utjecaje, namjerne i nenamjerne posljedice i njihovo trajanje na različitim razinama (mikro, mezo i makro). Pokrivenost procjenjuje kako se ovi utjecaji razlikuju u različitim sektorima i cilnjim grupama.

Relevantnost i prikladnost: Relevantnost ocjenjuje da li se projekt uklapa u potrebe i prioritete politike. Prikladnost se fokusira na to da li su aktivnosti projekta prilagođene lokalnim potrebama. Ova razlika omogućava evaluaciju da zaključi da je, iako je opći cilj projekta bio relevantan, određene aktivnosti možda nisu bile prikladne.

Učinkovitost i efikasnost: Učinkovitost mjera u kojoj se namjerni rezultati poklapaju s stvarnim postignućima. Efikasnost procjenjuje da li su maksimalni rezultati postignuti uz dati resurs, postavljajući pitanje da li bi različiti ulazi mogli dati iste ili bolje rezultate.

Pravovremenost: Ovaj kriterij procjenjuje da li su aktivnosti projekta provedene u najprikladnijem trenutku.

Održivost: Ovaj kriterij ocjenjuje u kojoj mjeri je utjecaj projekta vjerojatno da će se nastaviti nakon povlačenja donatorskog financiranja. Postavlja naglasak na dugoročni fokus na projektu, ističući mogući utjecaj na lokalne strukture moći, dinamiku i društveni kapital te potrebu za oprezom u stvaranju situacija ovisnosti između vanjskih aktera i internih struktura, procesa ili organizacija.

Koherentnost: Ovdje evaluacija ocjenjuje u kojoj mjeri su programi, projekti ili aktivnosti osmišljeni i provedeni na način koji će osigurati da su njihovi ciljevi i rezultati međusobno podržavajući, a ne suprotstavljeni jedan drugome. Jedan od najznačajnijih pokušaja razvoja radne PCIA metodologije bio je Ken Bush-ov "Mjera mira" (1998, str 4), izrađen za program "Istraživanje razvoja i mira" Kanadskog međunarodnog razvojnog centra (IDRC). U svom promišljenom i provokativnom radu, Bush tvrdi da su naporci za razvoj PCIA metodologija

uključivali temeljnu zabludu. Teškoću koju identificira je da većina pristupa tendira da vidi izgradnju mira kao određeni tip aktivnosti umjesto da je smatraju utjecajem.

Bush (1998, str 7) definiše PCIA kao:

"Sredstvo za procjenu (ex post facto) i anticipaciju (ex ante, koliko je moguće) utjecaja predloženih i završenih razvojnih projekata na:

- 1) *strukture i procese koji jačaju izglede za miran suživot i smanjuju vjerljivost izbjivanja, ponovnog izbjivanja ili trajanja nasilnog sukoba, te;*
- 2) *strukture i procese koji povećavaju vjerljivost da će se sukobi rješavati putem nasilnih sredstava."*

Bush tvrdi da, osim ako ne uspijemo razviti analitičke alate koji će odgovoriti na takva pitanja, "možemo samo nadati se da ćemo popisati, tvrditi ili nagadati o pozitivnim ili negativnim utjecajima naših akcija" (1998 str 12-19).

Bush-ovo ponovno pozicioniranje izgradnje mira kao utjecaja i njegovo karakteriziranje prirode i svrhe PCIA-a proizvodi nekoliko zanimljivih implikacija. Prvo, naglasak se stavlja na lokaciju: moramo znati gdje tražiti utjecaje sukoba i izgradnje mira, tj. na kojim društvenim mjestima, sektorima i razinama.

Drugo, kao posljedica prvog, nagovještava se da, iako je razvoj odgovarajućih pokazatelja važan zadatak, razvoj razumijevanja uvjeta pod kojima bi ti utjecaji mogli nastati jednako je važan. To znači da PCIA uvijek mora biti osjetljiva na kontekst (na primjer, prirodu, vrstu i faze dinamike sukoba, kao i pitanje da li se programiranje odvija unutar situacije izravno militariziranog nasilja, prošlog ali zakočenog sukoba ili latentnog sukoba).

Treća implikacija je podrivanje oštре razlike između razvojnih projekata i projekata izgradnje mira. Za Busha, svi razvojni projekti, ne samo otvoreno politički, u područjima dobre uprave, imaju potencijalni ili stvarni utjecaj na izgradnju mira.

Četvrta implikacija je potreba za razlikovanjem između pre-projektnih procjena koje ciljaju na anticipiranje vjerljivih utjecaja i post-projektnih evaluacija koje procjenjuju stvarni utjecaj, ali ne čine to u uskom razvojnog smislu, već gledaju šire utjecaje izgradnje mira. To je važno, Bush tvrdi, jer "... projekt može biti neuspješan prema ograničenim razvojnim kriterijima, ali uspjeti

prema širim kriterijima izgradnje mira... (i obrnuto) projekt može uspjeti prema unaprijed određenim razvojnim kriterijima, ali ne uspjeti u smislu povoljnog utjecaja na mir". (1998. str. 12-19)

Bush daje primjer projekta u oblasti obrazovanja koji ne uspijeva postići svoje ciljeve u smislu broja učenika koji polažu ispite, ali uspijeva smanjiti međugrupne i međuetničke tenzije. U uskom smislu, takav program bio bi smatran neuspjehom, ali u širem kontekstu izgradnje mira, bio bi uspješan.

Bush također ističe da se suprotni slučaj može dogoditi: iako bi većina učenika mogla položiti ispite, tenzije među zajednicama bi se možda pogoršale, posebno ako su svi učenici bili iz iste grupe ili sekcije društva, čime bi se potvrdile percepcije te grupe da su marginalizirani. Pozitivni razvojni ishodi mogli bi tako proizvesti negativne posljedice za izgradnju mira. Bush karakterizira procjenu prije projekta kao screening vježbu koja proučava dinamiku okoline sukoba i njen potencijalni utjecaj na predloženi projekt (1998 str. 21-22). Identificira četiri šira područja od interesa za takvu prethodnu procjenu: lokacija, vrijeme, politički kontekst i druge značajne faktore. Ovi faktori služe kao osnova za opću karakterizaciju sukoba, njegovih dinamika, ostavština u području predloženog projekta, uključujući njegov utjecaj na političke strukture, procese i odnose, utjecaj na ekonomsku i fizičku infrastrukturu, te utjecaj na ljudski i društveni kapital.

2.9.2 Okolinski / kontekstualni faktori

Postavlja se pitanje da li su minimalno predvidljive i stabilne političke, pravne i sigurnosne strukture na snazi? Ovo procjenjuje štetu koju sukob može uzrokovati funkcionalnoj sposobnosti ovih struktura i da li nivo štete i nefunkcionalnosti predstavlja prihvatljiv rizik za projekt.

Kakvi su infrastrukturni uslovi? Ovo procjenjuje kako će projekt raditi unutar postojeće oštećene i/ili propadajuće infrastrukture i kako će doprinijeti njenom razvoju/rekonstrukciji. Otvara li se ili zatvara prozor mogućnosti? Ovo procjenjuje plimu i oseku političkih, ekonomskih i društvenih dinamika i da li će one olakšati ili ometati projekt. Bush napominje da otvorena situacija, na primjer, nije nužno jamstvo uspješnog utjecaja na izgradnju mira, kao što je to bilo iskustvo u post-apartheidskoj Južnoj Africi. (1998. str. 12-19)

Ovakav pristup pomaže procijeniti izvodljivost i potencijalne rizike projekta u kontekstu sukoba i izgradnje mira. Projektni specifični faktori

Ima li projekt pravu kombinaciju resursa? Ima li vodeća organizacija potrebno iskustvo ili komparativnu prednost u regionu? Ovo procjenjuje dosadašnje rezultate implementirajuće organizacije, njenu mrežu partnera, i u kojoj mjeri donosi jedinstvene vještine, kapacitete ili stručnost projektu.

Koji je "tolerantni nivoa" projekta? Ovo procjenjuje kapacitet da se odgovori na nesigurnost, neodređenost, rizike, gubitke i promjene. Jesu li dostupan odgovarajući kadar? Ovo procjenjuje uske tehničke kapacitete kao i kapacitet da se pronađe, stvori i optimizira politički prostor u kojem se može manevrirati.

3. Mediji

Nakon detaljne analize konflikta, etničkog konflikta, rješavanja i mjera koje je potrebno poduzeti, moguće je otpočeti sa definicijom i analizom samih medija. Mediji se mogu definisati kao kanali ili sredstva komunikacije koja omogućuju prenošenje informacija, ideja, vijesti i poruka na široki auditorij. Tradicionalno, mediji su uključivali novine, televiziju, radio i časopise. Međutim, digitalna revolucija donijela je nove oblike medija, poput interneta, društvenih medija i mobilnih aplikacija. Uloga medija u društvu je mnogostruka i kompleksna. Oni su ključni izvor informacija za građane, omogućujući im pristup vijestima i događajima koji se odvijaju na lokalnoj i globalnoj razini. Mediji također igraju ulogu nadzornika društva, izvještavajući o korupciji, zloupotrebljavanju moći i drugim društvenim nepravdama. Također, mediji mogu djelovati kao platforma za razmjenu mišljenja i ideja, promovirajući slobodu govora i demokratske vrijednosti. Oni nisu samo objektivni prenositelji informacija, nego imaju moć oblikovati percepciju javnosti kroz odabir vijesti, način izvještavanja i interpretaciju događaja. Kroz proces selekcije i "framinga", mediji mogu utjecati na način na koji ljudi razumiju i tumače svijet oko sebe. Ovaj utjecaj medija na oblikovanje javnog mnjenja posebno je izražen u političkim i socijalnim kontekstima.

Digitalne tehnologije su značajno promijenile medijski pejzaž. Internet i društveni mediji omogućili su širenje informacija u stvarnom vremenu i omogućili građanima da postanu aktivni sudionici u procesu stvaranja i dijeljenja sadržaja. To je dovelo do pojave građanskog novinarstva i smanjilo ovisnost o tradicionalnim medijima kao jedinim izvorima informacija. Unatoč svim

prednostima, digitalizacija medija donosi i izazove. Kako Tucaković (1999. str. 153) navodi, prenošenje poruka i informacija putem medija je ključni aspekt komunikacije, čiji je posrednik upravo medij. Stoga, mediji služe kao posrednici kroz koje se informacije i poruke prenose između komunikatora i recipijenta. Latinska etimologija "medium" ukazuje na nešto što se nalazi u sredini. Kako je istaknuto, savremeni razvoj medija posebno se ogleda u korištenju tehnologije za prenošenje podataka koji zahtijevaju kombinovanu perceptivnu osnovu, uključujući vizuelne i auditivne činioce. Ovo predstavlja naučna dostignuća iz 19. i 20. stoljeća. Tucaković (1999 str. 162) dalje tvrdi da mediji kao što su radio, televizija i internet oblikuju javno mnjenje i obično imaju unaprijed postavljen cilj. Odnos između medija i cilja relativno je jasan; na primjer, jedan medij može utjecati samo na informisanost, dva ili tri medija mogu ubijediti, dok kombinacija više medija (televizija, novine, radio) može već usmjeriti ponašanje pojedinca.

3.1 Masovna komunikacija

Uz samo pominjanje medija u ovom kontekstu, neizostavno je spomenuti i masovnu komunikaciju. Kada govorimo o masovnim medijima, neophodno je istaći da su oni označili prekratnicu ka razvoju modernog doba i stvorili osnovu za mnoge aspekte savremenih civilizacija. Masovni mediji su, opšte govoreći, kanali za prijenos velike količine informacija na velike udaljenosti u kratkom vremenskom periodu. Izgradnja demokratije, oblikovanje javnog mnjenja i podsticanje građanskog učešća i angažovanja u pitanjima od javnog interesa ne bi bili mogući bez medija. Ova ideja se posebno potvrđuje uz McLuhanov koncept da je medij zapravo poruka, te da su svi elementi komunikacije mediji. Kako Nuhanović (2010. str 143,) opisuje, napredak tehnoloških inovacija je doveo do vrhunca dostonuća medija, čime je postavljen temelj komunikacijskog društva. To znači da svako može pristupiti informacijama bilo gdje i bilo kada, na različite načine, posebno uz računare i internet. On također povezuje suštinu funkcije masovnih medija sa građanskom participacijom u društvu, gdje komunikacija omogućava pojedincima da izraze svoj glas, kritički analiziraju sebe i vlast, te na taj način oblikuju svoju budućnost. Danas, uz televiziju, internet, zajedno sa raznim društvenim mrežama i platformama, igra ključnu ulogu u dijeljenju informacija i omogućava bržu globalnu interakciju. U tom kontekstu definicije i prakse masovnih medija, nedvojbena je činjenica da prilikom kreiranja svijesti pojedinca medija koje on koristi i utjecaj masovnih medija, kao sredstva koje kreira kolektivnu svijest i javno mnjenje, pretvara

medije u vrijedno oružje ciljanog sukoba. Iako fizički ne mogu učiniti gotovo ništa i suština medija od pamтивјека i iz perspektive struke ima plemenit cilj, moć koju ima je vrlo privlačna i korisna za ne tako plemenite ciljeve, kao što bi u ovom slučaju bilo – kreiranje etničkog konflikta.

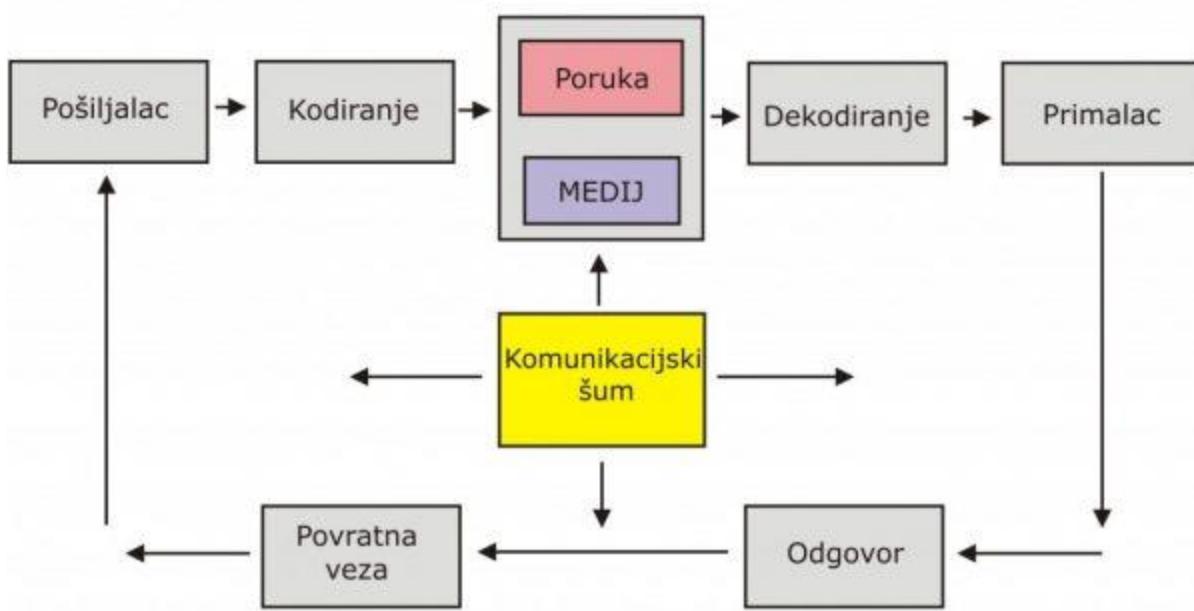
3.2 Javno mnjenje

Od suštog značaja jeste postojanje javnog mnjenja, koje definišemo kao posljedicu okupljanja javnosti oko zajedničkog problema. Prema tome, javno mnjenje nastaje konda kada društvo u cjelini ima uskladene stavove, kao i mišljenja o temama koje su od javnog interesa, ali je ono plodno tlo za kontrolu i upravljanje. Pojam javno mnjenje upotrijebljen prvi put u osamnaestom stoljeću kako tvrdi Habermas (1969. str. 115-133) i da do tad nije postojala ova sintagma. Stoga, javno mnjenje je polazilo od obrazovanih i širilo se u onim klasama koje čine većinu. Srđić (1979. str.107) navodi dvije osnovne funkcije javnog mijenja, pri čemu se prva odnosi na glavnu funkciju javnog mijenja da eksplicira stavove pripadnika političke javnosti i omogući komunikaciju čiji je sadržaj usmjeren na usklađivanje stavova, a druga se odnosi na funkciju stimulisanja želenog ponašanja pripadnika javnosti, dok Kurtić (2016. str. 112) opisuje javno mnjenje kao rezultat koji nastaje u procesu razmjene informacija i suorijentacije stajališta o zajedničkom predmetu percepcije i interpretacije. Time je jasno da pojam javno mnjenje označava kategoriju koja je lako promjenjiva, te jednostavna za kontrolu i upravljanje. Nuhanović (2010. str. 150) objašnjava kako su javnom mnjenju novu ulogu dali upravo mediji. Ta nova uloga poznata je i kao zasebna era, a to je era vladavine mišljenja. Kako navodi, naše mišljenje se njeguje, laska mu se, njime se manipuliše i samim time se nalazi pod stalnim nadzorom. To znači da mediji manipulacijom propagiraju prihvatljivo, a nama manipuliraju upravo dajući nam prividnu slobodu. Dakle, nije pogrešno zaključiti da su mediji ti koji uveliko formiraju javno mnjenje, ali je problem upravo u činjenici da su i oni podložni manipulaciji. Kastels (2014. str. 235) to objašnjava rečenicom da svi akteri i poruke moraju proći kroz medije kako bi ostvarili svoje ciljeve. To znači da moraju prihvatiti i interes, ali i pravila medija. Kako navodi, medijski akteri konstruišu komunikacijske platforme i učestvuju u proizvodnji poruka u skladu sa svojim specifičnim profesionalnim interesima. Samim time, jasno je da oni utječu i na proizvodnju mišljenja. Javno mišljenje je zapravo prilično složen koncept. Ono formira kroz dinamičan proces u kojem se različita mišljenja i stavovi stapaju. Međutim, s druge strane, to je i područje koje često postaje plodno tlo za

manipulaciju. Možemo i sami zaključiti koliko su mediji utjecali na naše gledište o mnogim pitanjima. Nekada dobijemo osjećaj da se mišljenje plasira gotovo kao gotova činjenica, a zapravo je tužno što često nismo svjesni koliko je duboka manipulacija. Mediji igraju značajnu ulogu u oblikovanju naših stavova, ali isto tako su i oni sami "lovci na klikove" koji su podložni pritiscima i interesima. Kao što se može vidjeti, nekako se svi akteri u ovoj priči međusobno prepliću - mediji formiraju mišljenje, ali i sami su formirani od strane javnog mišljenja.

3.3 Propaganda

Tucaković (1999. str. 13) u svojoj knjizi Propagandno komuniciranje, za istu kaže da “*predstavlja vrstu komunikacije čiji je smisao u ubjedivanju, uvjeravanju i usmjeravanju primalaca poruke. Otuda se propagandna komunikacija često naziva i persuazivnom komunikacijom. Propaganda je komunikacija koja ima planski, organizovan ismišljen karakter. I propaganda i javno komuniciranje se u posredovanju znakova oslanjanju prvenstveno na tehnološku bazu masovnih medija. Dakle to je sistematski i namjerno konstruisani niz informacija, poruka ili sadržaja koji su dizajnirani da utiču na percepciju, stavove ili ponašanje ljudi, često u cilju promocije određenih ideja, političkih agendi, proizvoda ili usluga. Ova tehnika komunikacije često koristi selektivno prikazivanje činjenica, retoriku, emocionalno oslanjanje i manipulaciju kako bi ostvarila željeni utjecaj na ciljnu publiku. Cilj medijske propagande može biti raznolik, uključujući podrivanje ugleda protivnika, promociju političkih ili ideoloških stavova, mobilizaciju podrške za određene akcije ili ciljeve, oblikovanje javnog mnijenja ili čak manipulaciju emocijama radi postizanja željenih reakcija. Medijska propaganda može biti moćno oružje za oblikovanje percepcije i mišljenja ljudi, ali istovremeno može biti i manipulativna i zloupotrebljena radi ostvarivanja neetičkih ciljeva. Zbog toga je važno razvijati medijsku pismenost kako bi se publika sposobila da prepozna propagandne tehnike i kritički analizira informacije koje konzumira.*” Šema masovnog komuniciranja podrazumijeva postojanje sljedećih elemenata: - komunikator - informacija (poruka) - kanali (mediji) i - recipijenti (slušaoci, gledaoci, čitaoci). (Slika 1.)



Slika 1.

Šema propagandnog komuniciranja sadrži pak, ove elemente:-kreator ili nosilac propagande-komunikator -poruka (informacija) -kanali (mediji) -ciljne grupe (recipijenti) i-poželjno (modifikovano, novo) ponašanje recipijenata.

Važno je napraviti distinkciju upravo iz konkretnog razloga, kako Tucaković navodi, između informacije i propagande (1999. str. 15). Informacija je uglavnom provjerena činjenica i prikazana onakvom kakva ona jeste, dok je propaganda selektirana informacija, koja u kombinaciji sa tačnom i provjerrenom činjenicom prikazana kako je to ciljano određenoj skupini će dati jednu potpuno novu sliku o željnoj društvenoj pojavi.

3.4 Mediji i transformacija etnopolitičkih konfliktova

Za većinu novinara izvještavanje o sukobima nije posebna situacija koju upravlja jedinstven skup pravila. Situacija je, zapravo, obrnuta: izvještavanje o političkim, ekonomskim i drugim sukobima interesa unutar društva vrlo je čest dio svakodnevnog posla novinara. Sukobi su, uostalom, dio

svakodnevnog života u demokratiji. Stoga, odsustvo izvješća u medijima o sukobima sugerira da je demokratija sama izgubljena.

Etnopolitički sukobi razlikuju se od drugih oblika političkih sukoba na nekoliko ključnih načina. Osnovna razlika je ta što sukobljene strane često pribjegavaju nasilju jer ga vide kao jedini način rješavanja svojih nesuglasica s drugim etničkim zajednicama. U posljednjim godinama, Europa je ponovno doživjela značajan broj etnopolitičkih sukoba, posebno nakon raspadanja autoritarnih režima u središnjoj i istočnoj Europi.

Međutim, nacionalizam se očito ne čini ograničenim na istočnu ili jugoistočnu Europu. I u zapadnoj Europi mediji igraju značajnu ulogu u poticanju nacionalističkih osjećaja, ksenofobije, rasizma ili etničkog šovinizma. S porastom imigracije u Europu u narednim godinama, ovi etnopolitički sukobi vjerojatno će dobiti na značaju. Nacionalne napetosti stvaranjem i širenjem nadnacionalnih institucija poput Europske unije (EU), koje su dizajnirane da djeluju kao protuteža i sredstvo za smanjenje ili čak eliminaciju nacionalizma, nastavit će igrati ključnu ulogu u europskoj politici i time i u medijima.

Većina istraživanja nacionalizma polazi od pretpostavke da centralizirane komunikacije, socijalna mobilnost i povećane razine ekonomske interakcije mogu pomoći prevladavanju kulturnih razlika između frakcija stanovništva i time potaknuti homogeniju kulturu (Gellner 1983, Reljić 2004. str. 327-339). Međutim, postoje i pokazatelji da povećane komunikacije zapravo mogu proizvesti suprotan učinak, barem u područjima gdje postoji nekoliko jednakorazvijenih kultura jedna pored druge. To se događa jer poboljšane komunikacije i transport jačaju osjećaj različitosti kod onih koji pripadaju manjinskim grupama (Connor 1994, Reljić 2004. str. 327-339). Nije stoga iznenadujuće što etničke napetosti i separatistički zahtjevi rastu širom svijeta.

U etnički raznolikim zajednicama, mediji često služe da ojačaju postojeće razlike i tako ubrzaju dezintegrirajući učinak na homogenost populacije. Ključno pitanje je pod kojim uvjetima, kako Anthony Giddens (1997, Reljić 2004. str. 327-339) sugerira, se razvijaju "*negativni spiralni komunikacije*" (međusobni negativni dojmovi koji degeneriraju u mržnju, hraneći više mržnje) između etničkih zajednica i na kraju prelaze u nasilje? Također, "pod kojim uvjetima mediji mogu aktivno promovirati empatiju, mir i političku stabilnost između različitih zajednica?"

Ovaj odlomak istražuje odnos između političkog okvira za regulaciju sukoba i novinarstva. Drugo, precizira koje faktore vidi kao određujuće u medijskom sistemu. Treće, ovaj tekst pokušava ocijeniti napore vanjskih aktera poput međunarodnih organizacija i nevladinih organizacija u podršci transformaciji sukoba. Ukazuje na granice vanjskog posredovanja, uključujući prisilne mјere. Na kraju, donose se neki zaključci o potencijalnoj ulozi medija i predlažu se preporuke za poboljšanje uloge medija u situacijama napetosti i sukoba.

3.4.1 Konsenzusna demokratija i "konstruktivno novinarstvo"

Tokom ljudske historije postojalo je nekoliko uobičajenih metoda za rješavanje etničkih napetosti i sukoba. Među njima su:

- genocid,
- prisilna razmjena stanovništva,
- podjela države (odvajanje/samoopredjeljenje)
- integracija/asimilacija (McGarry i O'Leary 1993, Reljić 2004. str. 327-339).

Etnički sukobi obično se reguliraju četiri glavna načina:

- hegemonističkom kontrolom,
- posredovanjem treće strane,
- kantonizacijom ili federalizacijom
- uspostavom modela dijeljenja moći ili konsenzusne demokratije.

U stvarnosti, kako se intra-državni sukobi odvijaju, ovi pristupi obično se pojavljuju istovremeno i u različitim kombinacijama. Genocid i prisilna razmjena stanovništva su moralno neprihvatljivi i odbacuju ih međunarodna zajednica. Otcjepljenje također je općenito neprihvatljivo. Federalni model obično se pokazuje krhkim ako je populacija zemlje u pitanju etnički raznolika. Čak su i zagovornici federalne Europe postali primjetno tiši pred ponovnim jačanjem nacionalizma. Politika vremena umjesto toga preferira konsenzusnu demokratiju (dijeljenje vlasti između političkih subjekata) kao način transformacije etničkog sukoba.

Treba se sjetiti da svjedočimo eksperimentu. Nikada prije nije trajno rješenje fundamentalnog etnopolitičkog sukoba postignuto putem konsenzusne (konocijacijske) demokratije. Tokom historije formiranja nacija u Zapadnoj Europi, sila je uvijek bila ono što je određivalo političke

stvarnosti. Nadalje, čak i uspostavljene moderne demokracije poput Velike Britanije, Francuske ili Španjolske nisu uspjele značajno okončati nacionalističke sukobe na mjestima poput Sjeverne Irske, Korzike i Baskijske regije. Na primjer, sugeriše se da novinari trebaju:

- detaljno osvijetliti priču sa svih strana;
- paziti da koriste raznovrsne izvore;
- ograničiti prekomjernu upotrebu elita kao izvora, ali trebaju koristiti različite stručnjake;
- izbjegavati veličanje tehnologije rata;
- također koristiti dramatične slike kako bi prikazali strahote rata;
- ponuditi razumne i dobro napisane izvještaje o običnim ljudima;
- pružiti više pozadinskih izvještaja;
- biti svjesni da kreatori vijesti (spin doktori) pokušavaju manipulisati njima;
- izbjegći da tretiraju svoj rad kao priču sama po sebi;
- pružiti obimno izvještavanje i promovisati inicijative za mir.

Međunarodna federacija novinara (IFJ) ostaje uvjerena da mediji ne samo da mogu pomoći u smirivanju sukoba, već su i jedinstveno pozicionirani da potiču suživot i suradnju među ljudima različitog porijekla. IFJ je u jednom priručniku na tu temu iznio stav da pojedinačni novinari i mediji kao cjelina imaju ogroman potencijal da doprinesu razumijevanju i izgradnji mostova među ljudima "practicirajući objektivno, činjenično izvještavanje koje izbjegava stereotipe ili širenje glasina" (IFJ 1997). U toku rasprave o izvještavanju o etničkim sukobima u Africi, ova organizacija je također sastavila detaljne i praktične preporuke za uravnovezenje i objektivnije medijsko izvještavanje o takvim događajima. Također, nema nedostatka sofisticiranih prijedloga drugih važnih aktera na međunarodnoj sceni o konkretnoj prirodi pozitivnog ili konstruktivnog novinarstva. Osim klasičnih pet "ko, šta, gdje i kada" koje bi trebale biti obuhvaćene u vijestima, zahtjevi iz Sjedinjenih Američkih Država (SAD) također pozivaju na "rješenja" i "zajedničko tlo". Postavljaju se visoka očekivanja prema ulozi novinara. To uključuje prijedlog da novinari koji izvještavaju o sukobima trebaju biti obučeni u tehnikama rješavanja sukoba i uvijek težiti sticanju besprijeckornog ugleda kao promotori mira. Od njih se traži da prosvijetle javnost i pričaju priče o žrtvama sukoba, umjesto da potvrđuju stajalište izvršitelja nasilja. Čak je sugerirano da bi mediji mogli biti najmoćnije sredstvo dostupno za rješavanje budućih sukoba ili čak za sprječavanje ratova. Nadalje, novinari su dobro opskrbljeni dobrim namjerama koje im pomažu da ostvare ta

očekivanja. Postoje određeni uvjeti koji doprinose prevenciji sukoba. Oni se mogu sažeti kao: vladavina prava, tradicija tolerantne i demokratske političke kulture te (financijska) neovisnost medija. Ako tokom sukoba postane jasno da se nacionalna pravda pervertira, međunarodno pravo pruža neke dodatne mjere koje se mogu uzeti u obzir od strane međunarodnih političkih odbora. Ipak, nema mnogo dokaza o učinkovitim mjerama poduzetim kako bi se suprotstavili nacionalnim vlastima koje ne prate medijske smjernice utvrđene u međunarodno priznatim dokumentima kao što su oni Vijeća Europe ili Organizacije za sigurnost i suradnju u Europi (OSCE), iako se pitanja ovog tipa redovito pojavljuju na dnevnom redu međunarodnih odbora.

Međunarodni sporazumi i vlasti koje mogu vršiti političku kontrolu služe kao važna točka orijentacije. Idealni uvjeti, kako su utvrđeni u međunarodnim sporazumima, mogu se pozvati od strane demokratskih tijela u područjima pogodjenim sukobima, kao i samih demokratskih medija. Od kraja Hladnog rata, članstvo u Vijeću Europe i pridržavanje regulacija OSCE-a posebno su važni za bivše komunističke zemlje u kojima postoji prijetnja unutarnjim sukobima. Za te zemlje, uključivanje političkih, pravnih i drugih načela Vijeća Europe smatra se važnim preduvjetom za kasniji ulazak u EU, koji je najvažniji način integracije u europski kontinent. Postkomunističke elite u tim zemljama stoga dobivaju mnogo legitimeta na temelju svojih različitih obećanja da će svoje zemlje odvesti u EU kao "zonu trajnog mira". Učinkovito ih se može uvijek uzeti na riječ uspoređivanjem, posebno u vrijeme krize, stvarne situacije u njihovim zemljama s pravilima i standardima impliciranim međunarodnim pravnim i političkim obvezama koje su njihove zemlje prihvatile. U većem broju slučajeva u kojima se tvrdilo da je narušena sloboda medija u zapadnoeuropskim državama već su se pojavili pred Europskim sudom za ljudska prava. Većina promatrača očekuje da će se sve više slučajeva povezanih s unutarnjim sukobima pojaviti i u drugim dijelovima Europe. Međutim, za narušavanje prava može proći mnogo godina dok se ne riješi pred međunarodnim sudovima.

Međunarodna zajednica, u mjeri u kojoj nastoji naglasiti svoje deklarirano vjerovanje u potrebu za pravovremenom prevencijom sukoba, mora biti stalno budna za probleme koji utječu na medije u područjima pogodjenim krizama. Poštivanje slobode govora i slobode medija mora postati primarni sastavni dio međunarodne politike i ne smije se tretirati kao nešto sekundarno. Korak u tom smjeru napravljen je krajem 1997. godine imenovanjem Freimuta Duvea, člana Njemačke socijaldemokratske stranke, kao prvog ombudsmana za medije pri OSCE-u.

Što se tiče međunarodnog prava, 1993. godine, izravno kao odgovor na iskustva građanskog rata u Jugoslaviji, Vijeće Europe organiziralo je seminar u Strasbourg u koji se bavio pitanjima s kojima se mediji suočavaju u situacijama konflikta i napetosti. Zamjenik predsjednika Europskog suda za ljudska prava, Rudolf Bernhardt, iskoristio je tu priliku da analizira postojeće pravne zaštite autonomije medija u kontekstu države u kriznim situacijama (Reljić 1998, str. 102).

Članak 10 Europske konvencije o ljudskim pravima posebno štiti slobodu govora i tiska. Dopušta da se u "interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalne cjelovitosti i javne sigurnosti..." i drugih nadređenih interesa, sloboda ove vrste može ograničiti. Zapravo, članak 15 izričito navodi da su u izvanrednim situacijama koje "ugrožavaju život nacije", obimna ograničenja sloboda zajamčenih člankom 10 dopuštena, pod uvjetom da su predviđena međunarodnim pravom. Bernhardt istakao ovaj ključni problem kada je pitao: "Gdje treba povući granicu između slobode medija i dopuštenih ograničenja, posebno u situacijama konflikta i napetosti?" I njegov odgovor bio je: "Teško je precizno odrediti opseg dopuštenog uplitanja u aktivnosti masovnih medija." Dakle, ovaj visoki sudac tvrdio je da napredna cenzura nije dopuštena ni pod kojim okolnostima i da se nijedne od dostupnih mjera ne smije koristiti bez pravne osnove.

Ograničenja i intervencije koje nametnu javne vlasti moraju služiti svrhama utvrđenim u članku 10 Europske konvencije o ljudskim pravima, poput "zaštite nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javnog reda." Sve restriktivne mjere moraju zadovoljiti test "potrebno" u demokratskom društvu. Odgovarajuće nacionalne vlasti odlučit će jesu li potrebne, ali njihovo postupanje mora biti razumno. Nadalje, sva nacionalna postupanja bit će predmet međunarodne kontrole i stoga moraju biti provjerljiva pred Europskim sudom za ljudska prava. Nijedna mјera koju vlasti poduzmu, čak i u situacijama napetosti i sukoba, ne smije izbjegći kontrolu neovisnih sudova. Bernhardt je posebno istakao da članak 15, koji se odnosi na ovlaštenje vlasti u javnim izvanrednim situacijama i ratnim stanjima, dopušta čak i ekstremnija ograničenja od članka 10 koji je namijenjen upotrebi u normalnim vremenima. On piše s rezignacijom: "Izuzetno je teško, čak i nemoguće, jasno i uvjerljivo dokazati ovlasti javnih vlasti kao i granice bilo kojih mјera poduzetih u takvim izvanrednim situacijama." Njegov zaključak ide istim smjerom: "Sve mјere poduzete u takvim izvanrednim situacijama koje nisu namijenjene obnovi reda, mira i demokracije izvan su pravilne funkcije javnih vlasti" (Reljić 1998, str. 102).

Povodom Međunarodnog dana slobode medija (3. svibnja 1996.), Odbor ministara Vijeća Europe izdao je deklaraciju i preporuke o zaštiti novinara u situacijama napetosti i sukoba (Odbor ministara Vijeća Europe 1996.). Ove preporuke istaknule su važnost uloge novinara i medija u upozoravanju opće javnosti na povrede nacionalnog i međunarodnog prava te ljudskog stradanja u situacijama konflikta. Na taj način mogu pomoći u sprečavanju daljnjih povreda ljudskih prava i ljudskog stradanja. Načela za fizičku zaštitu novinara i jamstvo njihovih prava i radnih uvjeta također su opisana u ovom dokumentu.

III HISTORIJSKA ANALIZA – STUDIJA SLUČAJA

1. OPIS ODABRANE METODE PRIKUPLJANJA PODATAKA

Klaić (1974. str. 851) definiše: Metoda (izvedeno iz grčke riječi "methodos" što znači put, način istraživanja) predstavlja korak po korak pristup ispitivanju i istraživanju određenih pojava, odnosno način kako se stiže do postavljenog cilja. U domenu nauke, znanstvena metoda obuhvata različite pristupe koji se koriste prilikom istraživačkog rada, omogućujući dublje razumijevanje predmeta istraživanja, znanstveno istraživanje, te davanje objašnjenja, s ciljem stjecanja znanstvenog uvida u istinu.

Prilikom rješavanja problema, izražavanja te prezentiranja rezultata istraživanja, primijenit će se više znanstvenih i istraživačkih metoda. U procesu provjere postavljene pretpostavke koristit će se sljedeći pristupi: metoda analize - korak po korak razlaganje kompleksnih misaonih cjelina na manje, jednostavnije dijelove; metoda sinteze - korak po korak objašnjenje složenih misaonih cjelina pomoću osnovnih misaonih gradivnih blokova; metoda klasifikacije - pristup koji omogućava razlaganje općeg pojma na specifične pojmove; metoda komparacije - metoda usporedbe srodnih ili identičnih činjenica radi utvrđivanja sličnosti ili razlika; metoda indukcije - donošenje općih zaključaka na temelju pojedinačnih činjenica; metoda dedukcije - izvođenje pojedinačnih zaključaka na temelju općih tvrdnji. Nadalje, bit će korištena i metoda dokazivanja za utvrđivanje tačnosti pojedinih tvrdnji, oslanjajući se na znanstvene činjenice, stručnu literaturu u toj oblasti, časopise i slično. Prvo su identificirani svi značajni čimbenici putem metode identifikacije, pri čemu su mišljenja i podaci relevantni za istraživanje.

Nakon identifikacije, uslijedila je komparacija prikupljenih podataka i mišljenja kako bi se došlo do konkretnih zaključaka.

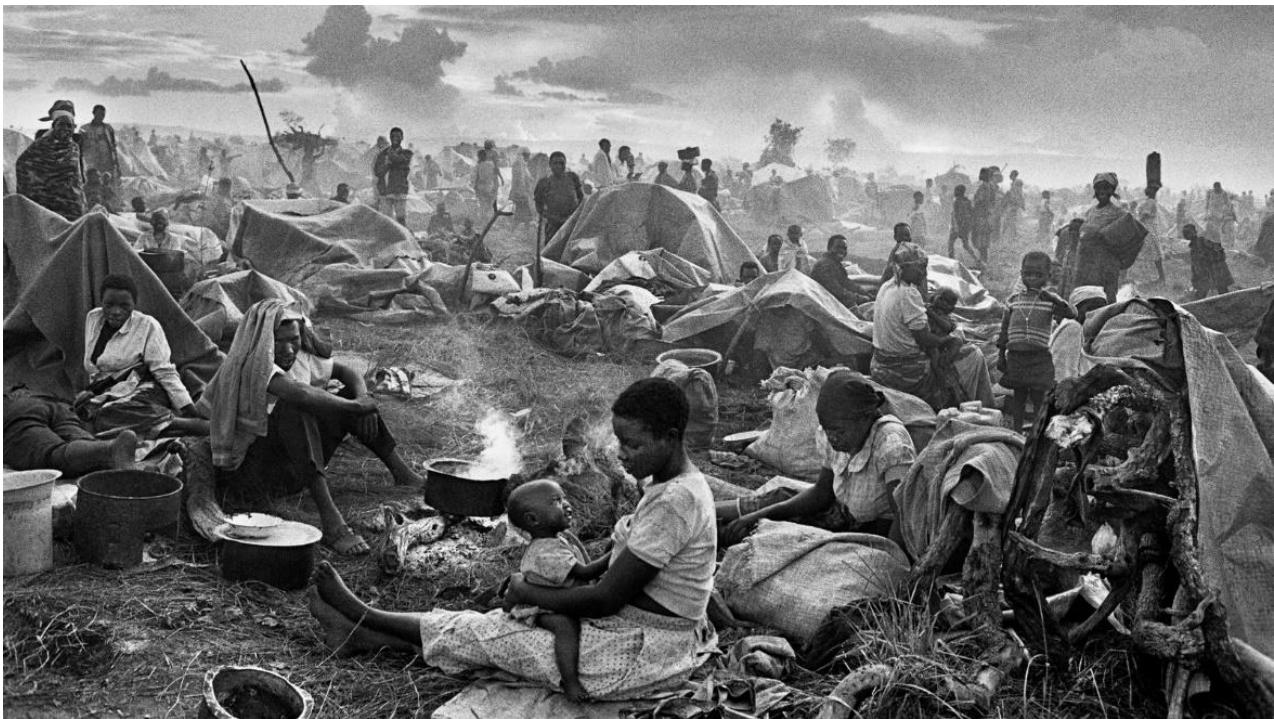
2. STRATEGIJA PRISTUPA

U istraživanju su korišteni primarni podaci pronađeni u historijskim spisima u vidu ličnih izjava, fotografija, dnevnika, službenih zapisa, intervjeta, kao i sekundarni podaci kao što su historijske knjige napisane u kontekstu drugih istraživanja, kao što su određeni politički događaji, studije genocida, ali sadrže važnu faktografiju koja je bila potrebna za kreiranje ovog sadržaja. Stoga, kako bi se dobila šira slika i dublja perspektiva, kombinacija primarnih i sekundarnih izvora pravi sintezu koja jasno prikazuje historijski značaj, kontekst i slijed događaja. Nakon navoda činjeničnog stanja, pristupa se analizi zasnovanoj na generalnoj hipotezi, kao i na pomoćnim hipotezama.

3. ANALIZA KONFLIKTA

3.1 Ruanda

Freedman i ostali, na početku svog djela navodi: “*Većina onih koji pišu o poučavanju historije nakon sukoba fokusira se na to kako države rješavaju problem izbora sadržaja. Ako su nacije zamišljene zajednice (Anderson 1983), onda su historijske narative ključne za oblikovanje načina na koji zajednice razumiju sebe. Nakon sukoba, revidiranje sadržaja nastavnih planova iz historije predstavlja državama važan način prenošenja novih narativa o prošlosti, koji utječe na nacionalni identitet građana, posebno onih nove generacije. Novi kolektivni nacionalni identitet često se postavlja suprotstavljen grupnim identitetima koji su bili centralni tokom nasilnih sukoba, pri čemu nacionalni prioriteti dolaze do izražaja. Literatura o kolektivnom pamćenju i konstrukciji identiteta na kojoj se temelji naš rad je obimna i bogata.*” (2008. str. 663-690)



Slika 2.

Vrlo dobro opisana situacija od historije do kognog trenutka iste, nalazi se u članku koji je objavio Randjelović za druge svrhe istraživanja. (2013. str. 93-107) *Trenutna oblast današnje države Ruande, teritorija je koja je naseljena prije dvije hiljade godina. Stanovnici tog doba, bili su organizirani u grupe koje su međusobno povezane rodbinskim vezama ili su bili odani istaknutom vodi. Oni su imali razvijen lokalni jezik Kaniarvanda (Kanyarwanda) i kulturu koja je bila zasnovana na religiji i filozofiji u duhovnom kontekstu, te igri, plesu u fizičkom/tjelesnom kontekstu. Uglavnom se stanovništvo bavilo poljoprivredom: uzgajali su sitne životinje, a ponekad i nekoliko grla krupne stoke. Mnogo manji broj ljudi živio je od velikih krda. Uprkos tome što su oni živjeli pomiješano, rastom i razvojem Ruande, počeo se izdvajati sloj ljudi koji su postali bogati i utjecajni. U početku, sam pojam Tutsi, označavao je status pojedinca i osobu bogatu stokom, kasnije on dobija formu pluraliteta i počinje se odnositi na elitnu grupu kao cjelinu. S druge strane, Hutu je izvorno bila odrednica za podanika ili sljedbenika moćnije osobe, a nakon toga ona postaje odrednica za obične ljude. I prije samog dolaska Evropljana, ovi identiteti su već bili rašireni po Ruandi, s tim da nisu bili strogo utvrđeni, a između ovih grupa postojala je određena društvena mobilnost.*

Dakle teritorija današnje Ruande je imala bogatu prošlost koja seže unazad dvije hiljade godina. Tokom tog perioda, zajednice su bile organizirane u grupe temeljene na rodbinskim vezama ili odanosti vođi. Jezik, Kinyarwanda i kultura bili su ključni elementi života, odražavajući se i u duhovnom i fizičkom kontekstu. Zanimljiv je naglasak na poljoprivredi kao glavnoj djelatnosti stanovništva, pri čemu su uzgajane sitne životinje i krupna stoka. Osim toga, počinje se primjećivati društvena stratifikacija, s elitnim slojem ljudi koji postaju bogatiji i utjecajniji. Početak kategorizacije pojma Tutsi kao označitelja za pojedinca bogatog stokom, a zatim i za elitnu grupu u cjelini, sugerira na postojanje složenijih društvenih struktura. Interesantna je i evolucija termina Hutu, koji je prvotno označavao podanika ili sljedbenika moćnije osobe, a kasnije postao opis za obične ljudi. Ovaj razvoj govori o promjenama u društvu i moći. Zadnja napomena o postojanju društvene mobilnosti i nesigurnosti identiteta između Tutsi i Hutu prije dolaska Evropljana dodatno komplicira sliku društva, ukazujući na dinamičnost i kompleksnost tih zajednica.

Postoji i treća grupa, malo manje poznata Tva (Twa) koja u Ruandi sačinjava 1% stanovništva. Žive u šumama i oni se uglavnom bave lovom i sakupljanjem. U odnosu na dominantne grupe, Tva govore drugaćijim jezikom i tek u posljednjim decenijama, približavaju se Hutuima i Tutsima - kao radnici i sluge, radeći za njih uglavnom teške fizičke poslove. U vrijeme genocida, neki od Tva su ubijeni, a neki su se pridružili ubijanjima. Pod vlašću dvije kolonijalne sile, Ruanda je potpala krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Godine 1895., uz Burundi i Tanganjiku, Ruanda postaje sastavni dio Njemačke Istočne Afrike. Godine 1917., upravu od Njemačke preuzima Belgija, a Društvo Naroda joj 1923. i zvanično dodjeljuje mandat za upravu nad Ruandom i Burundijem. U cilju da poboljšaju i pojednostavite upravljanje kolonijom i administrativnu efikasnost, Belgijanci počinju da mijenjaju vrlo slab i neujednačeno unutrašnje uređenje Ruande. Potom, oni su odredili Tutsije kao jedine koji se mogu baviti administrativnim poslovima, a sve Hutue su svrgnuli sa važnih pozicija i oduzeli im mogućnost visokog školovanja. U prvim decenijama dvadesetog stoljeća, za Evropu je bila karakteristična teorija o rasnoj dominaciji, čiju primjenu jasno vidimo nad narodima Ruande u vrijeme kolonije. Bez obzira na to da li su razlike između Tutsija, Hutu i Tva ekonomski, socijalni, jezički ili etnički, kolonijalisti ih označavaju kao pripadnike tri različite rase. Tutsiji su svoju dominantnost zaslužili tako što su se kolonijalistima činili njima najblišnjim po sposobnostima, stoga oni bivaju označeni kao superiornije od Hutua, Hutui superiornije od Tva, dok su sebe smatrali superiornijim od svih njih. (Ibid, 93-107) Dodavanje treće grupe, Tva

(Twa), u analizu dodatno obogaćuje razumijevanje društvene dinamike u Ruandi, budući da prilikom generalnog informisanja o genocidu u Ruandi, ne nailazimo na pominjanje i trećeg naroda. Njihov specifičan način života, fokusiran na lov i sakupljanje u šumama, ukazuje na postojanje raznolikosti među stanovništvom. Zanimljivo je primijetiti kako su Tva, koji govore drugačijim jezikom, postepeno prilazili Hutuima i Tutsima, uglavnom kao radnici obavljajući teške fizičke poslove. Uvođenje povjesnog konteksta o kolonijalnoj vlasti Belgije nad Ruandom dodatno proširuje perspektivu. Prikazivanje Belgijanaca kao aktera koji mijenjaju unutrašnje uređenje Ruande, posebno prema Tutsijima i Hutuima, otkriva političke i socijalne manipulacije koje su oblikovale društvo. Postavljanje Tutsija kao jedine administrativne klase i ograničavanje pristupa Hutuima važnim pozicijama, zajedno s oduzimanjem mogućnosti visokog školovanja, svjedoči o snažnom utjecaju kolonijalne politike na unutarnje strukture društva. Tekst također osvjetjava promjene u europskom društvu u prvim decenijama dvadesetog stoljeća, posebice teoriju rasne dominacije, koja je bila preslikana na narode Ruande. Identifikacija Tutsija, Hutua i Tva kao pripadnika različitih "rasa" od strane kolonijalista dodatno naglašava dehumanizaciju i klasifikaciju stanovništva, što je značajan faktor u kasnijim događajima, uključujući i genocid.

Kolonijalisti su također izvršili popis cjelokupnog stanovništva Ruande, nakon čega su počeli izdavati prve etničke lične karte. Svakako da su Tutsiji podržali ideju o povlaštenom položaju koju su im donijeli Evropljani, te su nastojali da svoj povlašteni položaj dodatno utvrde. Otuda su Tutsiji počeli kolonijalistima prezentirati informacije o ruandanskoj prošlosti, a ti podaci koje su iznosili naučnicima i sveštenicima, bili su izvor za prvu historiju Ruande. Ova saradnja je rezultirala uvjerljivom, ali netačnom i mitologiziranom historijom koja je poslužila interesima Tutsija, a potvrdila pretpostavke Evropljana. Mitska historija prerasla je u Hhamitsku hipotezu, koja je potpomognuta teorijom o rasnoj superiornosti više govorila o tadašnjoj intelektualnoj atmosferi u Evropi, nego o historiji Ruande. Stanovništvo Ruande su prema Evropljanima gajili veliko poštovanje, sve etničke grupe usvajaju hamitsku hipotezu – kako Hutui, koji su njome stavljeni u potčinjeni položaj, tako i Tutsi, kojima je ova hipoteza omogućila dominaciju i prednost. Razlike u razumijevanju i prihvatanju identiteta zavisile su od dijela zemlje, od urbanog ili ruralnog načina života, socijalnog položaja ili miješanih brakova. Ipak, ekstremni pripadnici obje zajednice pokušavali su da ove predstave očuvaju i ukorijene u svijest društva. Stoga je evidentno da ovi rasno određeni identiteti nisu podjednako prihvaćeni u cijeloj Ruandi. (Ibid, 93-107)

Dodavanje treće grupe, Tva (Twa), u analizu dodatno obogaćuje razumijevanje društvene dinamike u Ruandi, budući da prilikom generalnog informisanja o genocidu u Ruandi, ne nailazimo na pominjanje i trećeg naroda. Njihov specifičan način života, fokusiran na lov i sakupljanje u šumama, ukazuje na postojanje raznolikosti među stanovništvom. Zanimljivo je primijetiti kako su Tva, koji govore drugačijim jezikom, postepeno prilazili Hutuima i Tutsima, uglavnom kao radnici obavljajući teške fizičke poslove. Uvođenje povijesnog konteksta o kolonijalnoj vlasti Belgije nad Ruandom dodatno proširuje perspektivu. Prikazivanje Belgenaca kao aktera koji mijenjaju unutrašnje uređenje Ruande, posebno prema Tutsijima i Hutuima, otkriva političke i socijalne manipulacije koje su oblikovale društvo. Postavljanje Tutsija kao jedine administrativne klase i ograničavanje pristupa Hutuima važnim pozicijama, zajedno s oduzimanjem mogućnosti visokog školovanja, svjedoči o snažnom utjecaju kolonijalne politike na unutarnje strukture društva. Tekst također osvjetjava promjene u europskom društvu u prvim decenijama dvadesetog stoljeća, posebice teoriju rasne dominacije, koja je bila preslikana na narode Ruande. Identifikacija Tutsija, Hutua i Tva kao pripadnika različitih "rasa" od strane kolonijalista dodatno naglašava dehumanizaciju i klasifikaciju stanovništva, što je značajan faktor u kasnjim događajima, uključujući i genocid.

Nezavisnost je proglašena 1961. godine, nakon čega je došlo je do borbe za prevlast u državi, čime je promijenjen pristup položajima moći, obrazovanju i resursima. Hutu revolucija imala je za cilj da izbaci Tutsije iz institucionalizovanih privilegovanih položaja koje im je omogućila kolonijalna vlast. Lideri Hutua vidjeli su to kao legitimnu i hrabru borbu u kojoj je nacija Hutua, kao većina u Ruandi, izvojivala pravo da vlada nad manjinskim Tutsijima. Djelimično zbog toga što su pobijeni, izbjegli ili našli način da se redeklarišu kao Hutu, broj Tutsija u ukupnoj ruandskoj populaciji smanjen je sa 17,5%, koliko ih je bilo 1952, na 8,4%, koliko ih je bilo 1991 godine. Genocid koji se događao od aprila do juna 1994, predstavlja je najradikalniji način da se Ruanda očisti od neprijatelja nacije – kako je Tutsije predstavljala tadašnja vlada. (Ibid, 93-107)

Nastavak analize ukazuje na ključni trenutak u ruandskoj historiji - proglašenje nezavisnosti 1961. godine, što je izazvalo dinamične promjene u društvenoj strukturi. Prikazuje se da je borba za vlast dovela do značajnih promjena u raspodjeli moći, pristupu obrazovanju i resursima. Hutu revolucija, kao odgovor na kolonijalno naslijede, imala je za cilj smanjiti privilegije koje su

Tutsijama omogućene od strane prethodne vlasti. Lideri Hutua su opravdali ovu revoluciju kao legitimnu borbu za pravednost, gdje je većinska nacija Hutua trebala preuzeti vlast od manjinskih Tutsija. Značajno je naglasiti da su, djelomično kao posljedica ove revolucije, Tutsiji doživjeli značajan pad u brojnosti u ruandskoj populaciji. Različiti faktori, uključujući nasilje, izbjeglištvo i promjene identiteta, doveli su do smanjenja Tutsija sa 17,5% 1952. godine na 8,4% 1991. godine. Uspostava konteksta o genocidu između travnja i lipnja 1994. godine dodatno pojačava razumijevanje sukoba. Genocid se percipira kao radikalni pokušaj čišćenja Ruande od onih koji su tadašnja vlast smatrala neprijateljima nacije, posebno Tutsija. Ovaj segment historije Ruande označava tešku i nasilnu kulminaciju dugotrajnih društvenih tenzija.

Ovakav diskurs je formiran i putem medija. Prije i tokom sukoba, ruandanska vlada je koristila medije za plasiranje stereotipa o Tutsijima, a posebno o Tutsi ženama, na taj način ohrabrujući i legitimizujući nasilje koje će uslijediti. "Mediji su korišteni da pripreme društvo. Izmislili su zapovijesti, Hutu zapovijesti: Tutsi žene su loše, Tutsi žene su prostitutke, Tutsi žene su špijuni. Sve ovo, ova propaganda bila je na radiju i televiziji. To je dovelo do pogrešnih osjećanja prema Tutsi ženama, da ih treba pobiti, da ako je muškarac oženjen Tutsi ženom treba da pobije i djecu koju ima. Medijska kampanja je bila to što je pripremilo genocid." Početkom devedesetih godina 20. stoljeća, postojalo je desetak novina na lokalnom i na francuskom jeziku, putem kojih je etnička mržnja sistematski proširivana. Uprkos tome što su novine mahom distribuirane u Kigaliju (glavni grad Ruande), sezonski radnici su ih raznosili po čitavoj zemlji. Ponekad su objavljuvani stripovi i karikature kako bi prikazale Tutsije kao negativne ili opasne ličnosti, često koristeći upečatljive vizualne simbole kao što su veliki nos, uski oči ili druge karakteristike koje su koristili kako bi ismijavali ili dehumanizovali Tutsije. Ove karikature su doprinijele širenju mržnje i straha, dopuštajući da se negativni stereotipi prodube i postanu deo svakodnevnog društvenog razmišljanja. U decembru 1990. godine, novinar Hasan Ngeze (Hassan Ngeze) objavio je Deset Hutu zapovijesti. (Ibid, 93-107)

Analizirajući tekst, važno je naglasiti ulogu medija u oblikovanju društvenog diskursa tokom ruanskog sukoba. Autor ukazuje na zloupotrebu medija od strane ruandanske vlade kako bi plasirala stereotipe o Tutsijima, posebno o Tutsi ženama, s ciljem opravdanja i legitimiranja nasilja koje će uslijediti. Ovo je ključno u razumijevanju kako su mediji bili instrument manipulacije i

orkestriranja javnog mnijenja kao priprema za genocid. Podatak o postojanju desetak novina na lokalnom i francuskom jeziku tokom devedesetih godina, koje su sistematski širile etničku mržnju, svjedoči o opsežnosti medijske kampanje. Važnost sezonskih radnika u distribuciji tih novina ukazuje na to da je takav diskurs bio namijenjen čitavoj zemlji, ne samo urbanim područjima. Posebno je zabrinjavajuće korištenje stripova, karikatura i vizualnih simbola kako bi se stvarali negativni stereotipi o Tutsijima. Ova sredstva su igrala ključnu ulogu u širenju mržnje i straha, dopuštajući da se negativne percepcije ukorijene u društvu. Time su mediji postali ne samo prijenosnici informacija, već i kreatori i ojačivači dehumanizirajućih narativa. Spominjanje Deset Hutu zapovijesti kao primjera dezinformacija i propagande dodatno ističe kako su mediji bili sredstvo za manipulaciju javnim mnijenjem i poticanje na nasilje uoči genocida.

Postoji još jedan medij koji je služio za potpirivanje mržnje, a kasnije tokom genocida i za targetiranje osoba ili krajeva gdje će biti vršena ubijanja – Radio Télévision Libre des Mille Collines, to je bio glas i način na koji su se preko koga su se ekstremni Hutui obraćali narodu. Tokom tri mjeseca, od aprila do juna 1994. godine, u masovnom pokolju je nestalo ili je ubijeno između 800 hiljada i milion ljudi, Tutsija i umjereni Hutua. Povod za rat bio je pad aviona u kom je poginuo aktuelni predsjednik Ruande, Juvenil Habjarimana. Bez obzira na to što odgovornost za obaranje aviona nikada nije utvrđena, jedna manja grupa tadašnjih saradnika predsjednika optužila je Tutsije. Trupe pod komandom pukovnika Bogosare i predsjednička garda uz pomoć policije, pobila je predstavnike vlasti i opozicije (tu se ubrajaju umjereni Hutui koji im nisu bili naklonjeni i Tutsi), time su stvorili vakuum u kome su mogli preuzeti kontrolu. Za manje od sat vremena, okružili su Kigali - prijestolnicu Ruande, postavili su ulične barikade i krvoproljeće je počelo. (Ibid, 93-107)

Ovdje je zaista ključna uloga medija nezaobilazna, posebno Radio Télévision Libre des Mille Collines, u potpirivanju mržnje i stvaranju atmosfere koja je olakšala izvođenje masovnog genocida u Ruandi. Ovaj medij nije samo prenosio informacije; on je bio glavni alat ekstremnih Hutua, koristeći se kao platforma za obraćanje narodu i širenje ekstremnih ideologija. Radio kao sredstvo komunikacije ima moć oblikovanja percepcija i stavova, a u ovom slučaju, on je bio ključan u stvaranju dehumanizirajućih narativa o Tutsijima i umjerenim Hutuima. Ovaj kontekst stvoren je kroz manipulativno plasiranje informacija, stereotipa i poticanje na mržnju. Sam tekst

ukazuje na to da je ovaj medijski utjecaj imao opipljive posljedice - između 800 tisuća i milion ljudi je nestalo ili ubijeno u masovnom pokolju tokom tri mjeseca genocida. Spominjanje avionske nesreće i optužbi prema Tutsijima kao povoda za rat, zajedno s brzim preuzimanjem kontrole i okruživanjem Kigalija, pokazuje kako su mediji poslužili kao sredstvo za mobilizaciju i opravdanje nasilja. Konačno, tekst jasno ističe kako su mediji imali ključnu ulogu u pripremi i izvođenju genocida u Ruandi. Njihova moć oblikovanja javnog mnijenja, stvaranja neprijateljstava i opravdanja nasilja pokazuje koliko je važno razumjeti kako mediji mogu biti oruđe za destrukciju u društvu. Ova analiza također naglašava potrebu za odgovornim novinarstvom i kontrolom medijskog sadržaja kako bi se spriječile katastrofalne posljedice koje proizlaze iz zloupotrebe medijske moći.

3.2 Ko je bio Hassan Ngeze?



Slika 3.

Hassan Ngeze rođen je 1957. godine u opštini Rubavu, prefektura Gisenyi u Ruandi.¹⁴ Do 1990. godine, Ngeze je obavljao funkciju dopisnika i distributera u Gisenyiju za list "Kanguka", novine koja se protivila etničkom izdanju, kritikujući vladajući režim i posebno vojsku. Godine 1990. osnovao je novine "Kangura" sa drugim poznatim ličnostima "Akazu" (što znači "mala kuća" - referenca na bliski krug oko predsednika Habyarimane). Prvo izdanje je u potpunosti finansirao Informativni biro Predsjedništva. Osnivanje ovih publikacija, za koje je Ngeze postao glavni urednik, deo je mnogo šire strategije države. Postavljanjem ovakvih "medija mržnje", vlasti su se

¹⁴ Kao izvor korišten: <https://www.refworld.org/docid/404468bc2.html> pristupljeno 15.07.2023.

nadale da će što šire prenositi zvaničnu etničku poruku. Ovi mediji imali su velikog utjecaja na ruandsko stanovništvo i igrali su ključnu ulogu u genocidu. Povremeno su se koristili kao direktno sredstvo za komunikaciju lista osoba koje će biti pogubljene, ali i za stvaranje suptilno-klimatske napetosti i pojačanje međuetničke mržnje.

"Kangura" je, na primer, objavila "Deset zapovesti Bahuta" (decembar 1990), što je bio nedvosmislen poziv na prezir i mržnju prema Tutsi manjini, uz to što je predstavljalo klevetu i progon Tutsi žena.



Slika 4.

U 1991. godini, navodno se tvrdi da je Hassan Ngeze (u bliskoj saradnji sa Jean-Bosco Barayagwiza) planirao ubistva pripadnika etničke grupe Bagogwe (sjeverni Tutsiji) u opštini Mutura, u prefekturi Gisenyi. Navodno je distribuirao oružje i novac vojnicima Interahamwe i Impuzamugambi, koji su potom izvršili masakre. Istovremeno, tvrdi se da je bio učesnik na sastancima koje je predsedavao Jean-Bosco Barayagwiza i drugi, tokom kojih su podsticali miliciju i civilno stanovništvo da ubijaju Tutsije. Kao rezultat ovih sastanaka, Tutsiji su napadani

i ubijani. U 1993. godini, kada je "Radio Télévision Libre des Mille Collines" (Slobodni radio i televizija Tisuću brda, RTLM) prvi put počeo emitovanje, Ngeze je postao akcionar stanice, kao i njen dopisnik u Gisenyiju. Između januara i jula 1994. godine, imena ljudi su javno iznošena putem RTLM-a i označavana kao neprijatelji. U svojoj ulozi informanta u Gisenyiju, tvrdi se da je Ngeze poslao ime jednog pojedinca iz Gisenyija RTLM-u, što je ova radio stanica prenela u aprilu 1994. godine. Od 1990. do 1994. godine, zbog utjecaja koji je imao, Ngeze je smatran de facto organom režima predsjednika Habyarimane. Uvijek je pokušavao to negirati pozivajući se na činjenicu da je tokom istog vremenskog perioda nekoliko puta bio zatvoren od strane režima: i doista je potvrđeno da je bio u zatvoru zbog visoke izdaje od jula do oktobra 1990. godine.

U vrijeme navodnih događaja (napomena da je ICTR, na osnovu člana 1 svojeg Statuta, nadležan samo za zločine počinjene između 1. januara 1994. i 31. decembra 1994. godine), Ngeze je bio glavni urednik Kangure. Kao osnivač Pokreta za odbranu Republike (CDR), također je bio utjecajan član te stranke i jedan od komandanata vojnika u prefekturi Gisenyi. Prethodno je Hassan Ngeze bio član Nacionalnog republikanskog pokreta za razvoj (MRND), stranke predsjednika. Kao glavni urednik Kangure, Ngeze je vršio svoj autoritet i kontrolu nad zaposlenima odgovornim za objavljivanje, uključujući novinare. Također, kao važan član CDR-a, bivši član MRND-a i jedan od komandanata vojske u Gisenyiju, koristio je svoj autoritet nad trupama Interahamwe (MRND) i Impuzamugambi (CDR). U aprilu, maju i junu 1994. godine, Ngeze je bio intervjuisan od strane RTLM-a i Radija Rwanda. Tokom intervjeta, navodno je pozivao na istrebljenje Tutsija i Hutua koji su bili u opoziciji. Također je podržavao ekstremističku Hutu ideologiju CDR-a.

Od juna 1993. godine pa sve do njegovog bijega iz Ruande, navodno se tvrdi da je Ngeze snabijao oružjem mnoge civile posvećene uzroku Ruandskih oružanih snaga (FAR) u prefekturi Gisenyi. U istoj regiji 1993. godine, također se tvrdi da je sastavio liste koje sadrže imena umerenih Tutsija i Hutua koji bi trebali biti eliminisani (liste koje su sastavili Burgomasteri i savetnici sektora u prefekturi Gisenyi). Ngeze bi bio svjestan da će osobe koje se nalaze na ovim listama biti ubijene.

Tokom cijele 1994. godine, Kangura je objavljivala liste sa imenima članova tutske populacije i umjerenih Hutua koji bi trebali biti eliminisani. Ove liste su korištene od strane vojske i policije tokom masakra koji su se odigrali između 7. aprila i kraja jula 1994. godine.

Počevši od aprila 1994. godine, Ngeze, kao lider Interahamwe, navodno je učestvovao u mnogim ubistvima u prefekturi Gisenyi. Na mjestu poznatom kao "Crvena opština", gdje su se dogodili

brojni masakri, navodi se da je nadgledao masovna sahranjivanja i čestitao Interahamwe-u na njihovom dobrom radu. Od aprila do jula 1994. godine, kao lider Interahamwe, tvrdi se da je Hassan Ngeze podsticao na počinjenje silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja na teritoriji prefekture Gisenyi. Tokom istog perioda, policije pod vođstvom lidera CDR-a, među kojima je bio i Hassan Ngeze, navodno su progonele, kidnapovale i ubijale nekoliko članova tutske populacije i umerenih Hutua u Gisenyiju. Osim toga, mnoge tutske kuće su pljačkane, uništavane ili paljene. Hassan Ngeze je optužen da nije preuzeo mјere da spriječi ove akcije, iako je znao za njih (ili bi trebalo da je znao). Desetog aprila, navodno je pucao u bok mlade tutske djevojke. Dok je ležala umirući, devojku su završili kamenjem koje su bacali pripadnici Interahamwe-a koji su pratili Ngeze-a. Suočen sa napredovanjem trupa FPR-a, Ngeze je pobegao iz Ruande. Hassan Ngeze je uhapšen u Keniji 18. jula 1997. godine, na zahtjev tužioca ICTR-a (Međunarodnog krivičnog tribunala za Ruandu) i istog dana prebačen u zatvor Ujedinjenih nacija u Aruši.

3.3 Procesuiranje novinara

Hassan Ngeze je uhićen u Keniji 18. jula 1997. godine, na zahtjev Tužitelja Mehanizma za međunarodne krivične sudove za Ruandu (ICTR) i istog dana prebačen u zatvor UN-a u Arushi.¹⁵

ICTR je naložio da se suđenje Hassanu Ngezeu kombinira sa suđenjem Ferdinandu Nahimani (vidi 'povezani slučajevi'), bivšem direktoru Ruandskog informacionog ureda i osnivaču RTLM-a, kao i suđenjem Jean-Boscu Barayagwizi, bivšem političkom savjetniku Ministarstva vanjskih poslova i članu odbora RTLM-a. Ovo suđenje, koje je počelo 23. oktobra 2000. godine, popularno je poznato pod nazivom "suđenje medijima mržnje". Na početku suđenja, Hassan Ngeze bojkotirao je suđenje i to je činio nekoliko dana (do 26. oktobra 2000. godine). Na taj način je želio izraziti svoj protest protiv prevoda svojih novinskih članaka od strane ICTR-a, prevode koje je smatrao nepreciznim i nepravednim. Također je zahtjevao potpuni prevod na engleski i francuski jezik 71 izdanja Kangure, iako ICTR, nemajući potrebna sredstva, može prevesti samo relevantne dijelove. Ngeze je izjavio da nije kriv po svim tačkama optužnice protiv njega. Na početku suđenja, njegov advokat je izjavio: "Hassan Ngeze vjeruje u demokratiju, izbore, slobodu štampe", dodajući da "Ngeze nije na suđenju. Na suđenju je sloboda štampe". Stoga su se

¹⁵ Informacije o slučaju pronađene na: https://unictr.irmct.org/en/search-results?as_q=hassan+ngeze pristupljeno 15.07.2023.

glavni elementi suđenja upravo odnosili na slobodu štampe. To je naglasio pomoćni tužioc Bernard Mune kada je ukazao na to da će njihova odluka definisati granice slobode govora. Stavio je naglasak na ulogu medija u genocidu, upoređujući rad optuženih sa radom Heinricha Himmlera, vođe SS-a u nacističkoj Njemačkoj.

Linija odbrane Hassana Ngezea bila je negiranje svega. Tvrđio je, između ostalog, da nije autor "Deset zapovesti Bahuta" objavljenih u Kanguri u decembru 1990. godine. Tvrđio je da je taj članak preuzeo iz drugih novina i da je čak ubrzo nakon toga objavio izvinjenja. Također je isticao činjenicu da je spasio živote nekoliko ljudi tokom genocida, što su potvrdili svedoci. Na kraju je Ngeze proglašen krivim za genocid, zavjeru za genocid, direktno i javno podsticanje na genocid i zločine protiv čovječnosti (progon i istrebljenje). S druge strane, oslobođen je optužbi za saučesništvo u genocidu i za zločine protiv čovječnosti (ubistvo). Predsjednica Sudskog veća, gospođa Navanethem Pillay, procijenila je da je Ngeze koristio svoj časopis "kako bi podsticao mržnju, širio strah i podsticao genocid. Jasno je da je Kangura igrala ključnu ulogu u stvaranju okolnosti koje su dovele do genocida".

Ngeze je osuđen na doživotni zatvor. On je uložio žalbu na ovu presudu. Suđenje pred Žalbenim većem počelo je 16. januara 2007. godine. Novembra 2007. godine, Žalbeno vijeće je smanjilo njegovu kaznu zatvora na 35 godina. Odbacio je nekoliko optužbi, ali je potvrdilo one koje se odnose na Član 6(1) Statuta za: pomaganje i podsticanje genocida u prefekturi Gisenyi; direktno i javno podsticanje genocida putem objavljivanja članaka u njegovom časopisu Kangura 1994. godine; pomaganje i podsticanje istrebljenja kao zločina protiv čovječnosti u prefekturi Gisenyi.

Trećeg decembra 2008. godine, Ngeze je prebačen u Mali gdje će izdržavati ostatak svoje kazne.

Ovo "suđenje medijima mržnje" je dobilo poseban značaj, budući da je bilo prvi put nakon suđenja propagandistima Hitlera u Nurnbergu da su novinari stavljeni na optuženičku klupu međunarodnog suda. Iako bi na prvi pogled moglo izgledati kao napad na slobodu štampe, suđenje je ipak veoma dobro prihvaćeno od strane medijske zajednice i međunarodne zajednice uopće. Reporteri bez granica (RSF) su čak pozdravili postupak ICTR-a, nadajući se da će presuda predstavljati preseđan koji će odvratiti druge slične medijske inicijative u Ruandi ili drugim zemljama. Ova organizacija također je izrazila nadu da će ovaj proces razotkriti mehanizme koji su omogućili stvaranje i razvoj ekstremističke štampe takvog posebno odvratnog i opasnog karaktera.

ZAKLJUČAK

Kroz cjelokupan rad koji je bio posvećen različitim naučnim disciplinama, a u cilju dolaska do najkonkretnijh zaključaka koji bi mogli odvesti u smjeru već ranije postavljenih hipoteza. U određenim slučajevima, mediji olakšavaju proces konflikta upravo zato jer oni posjeduju takvu moć. Percepcija, mogućnost, doseg medija, sve ranije definisano jasna je naznaka da u slučaju u kojem novinar kao pojedinac ili kao, u najvećem slučaju, produžena ruka vlasti želi nešto javno interpretirati kreirajući svijest o tome, on će svakako to biti u stanju učiniti. Ukoliko već postoji netrpeljivost između određenih etničkih skupina, medijsko djelovanje će svakako produbiti jaz koji je nastao već godinama ranije i to će biti jedan od glavnih razloga koji će dovesti do konflikta. Budući da su konflikti postojali još u antičkom dobu, to je aksiom da mediji kakvi ih danas znamo, svakako nisu imali mogućnost biti ključan faktor u kreiranju jednog takvog konflikta. Svakako da postojeće uloge i temelji sadašnjeg novinarstva jesu i dalje mogli biti dijelom zaslužni, jer se dovodimo u osnovnu postavku prвobitne sheme kanalisanja komunikacije i kako je ona došla od tačke A do tačke B. Ukoliko se to nije desilo, informacija se nije mogla prenijeti koja bi neposredno dovela do samog konflikta. Svakako da smo mogli vidjeti, naročito kada je u pitanju slučaj Ruande i samog djelovanja RTLM.-a, ona je sistemski djelovala i direktno pozivala na nasilje. Važna uloga medija u cijelom sukobu je nepobitna, naročito nakon što je i postojao „Media trial“ ICTR, 2000 godine. Službeno je procesuiran i opružen novinar Hassan Ngeze, što direktno pokazuje važnu ulogu u komuniciranju propagandnih poruka koju su na kraju ipak dovele do genocida i sukoba. Teško je izreći, naročito kada je hipoteza u pitanju „Neki konflikti se ne bi nikad dogodili da nije postojalo medijsko djelovanje na naciju“. To se zasigurno ne bi moglo potvrditi, budući da se konflikt već dogodio i ogromna šteta je počinjena. Na osnovu svog materijala, naročito nakon detaljne studije slučaja u Ruandi, može se kazati da je to samo vrlo moguće .U pozitivnom smislu, dakako mediji su ključan faktor u sklapanju nekih mirovnih sporazuma i mogu utjecati na pozitivne promjene, kako u stvarnom životu pojedinca ili grupe, tako i u samom konfliktu.

Svakako je od važnosti napomenuti da mediji itekako akomodiraju konflikt, odnosno, kada se sami konflikt već dogodi – komuniciranje propagandnog sadržaja je velika podrška sudionicima u ratnim zločinima, jer slušajući poruke koje dopiru od bilo kojeg oblika medija, bilo to zvukovima sa radija popraćeni i slikom na televiziji, ili samo printanim novinama ili lecima, donosi veliku satisfakciju i eventualno opravdanje za počinjeno, te u samim momentima „duhovnog“ pada,

poticaj za nastavak. Putem medija, naročito u današnjem omjeru medijskog doseg, prenošenje je vrlo jednostavno kao i dolazak do informacija svih vrsta. Etnički konflikti predstavljaju ozbiljan i kompleksan izazov u savremenom svijetu, često proizilazeći iz duboko ukorijenjenih razlika u etničkoj pripadnosti, kulturi, religiji, jeziku i identitetu. Konflikti mogu imati ozbiljne posljedice po društva, ekonomije i stabilnost regiona, te ih je važno pažljivo analizirati i razumjeti. Etnički konflikti se obično javljaju kada se različite etničke grupe osjećaju diskriminiranim, zapostavljenim ili ugroženim u odnosu na dominantnu etničku grupu ili druge grupe u društvu. Ove grupe često teže zaštiti svoje interese, identitet i resurse, a konflikti često eskaliraju u nasilje kada se ne uspiju riješiti mirnim putem. Korijeni etničkih konflikata često sežu u prošlost, u historijske sukobe, kolonijalne podjele i duboko ukorijenjene predrasude, kako smo mogli zaključiti iz same studije slučaja i narodima Hutu i Tutsi kroz historiju. Međutim, moderni faktori, kao što su politički rivaliteti, ekonomска nerazvijenost, loše upravljanje i konkurenca za resurse, također doprinose eskalaciji etničkih konflikata. Prevencija i rješavanje etničkih konflikata zahtijeva multidisciplinarni pristup i dugotrajne napore, što smo detaljno razradili u teorijskom okviru. U cijelom procesu ističe se nekoliko vrlo važnih komponenti koje se protežu kroz cjelokupan rad. Promovisanje dijaloga između različitih etničkih grupa može pomoći u izgradnji međusobnog razumijevanja i povjerenja. Medijacija od strane neutralnih posrednika također može biti korisna u postizanju mirovnih sporazuma. Vlasti bi trebalo da promovišu politiku inkluzivnosti koja uključuje sve etničke grupe u proces donošenja odluka i pruža jednake šanse za sve građane. Kao što je i obrazloženo, ekonomski nerazvoj često doprinosi etničkim konfliktima. Investicije u ekonomski razvoj u marginalizovanim regionima mogu smanjiti tenzije. Mnogo je važno postojanje relevantnog faktora koji osigurava poštovanje ljudskih prava i primjena zakona bez diskriminacije, jer su to također neki od ključnih faktora u spriječavanju konflikata. Kada je populacija u pitanju, obrazovanje može igrati ključnu ulogu u promociji razumijevanja i tolerancije među različitim etničkim grupama. Etnički konflikti nisu laki za rješavanje i zahtijevaju dugotrajne napore i angažman svih strana. Međutim, promovisanje razumijevanja, mirnog dijaloga i inkluzivnosti može doprinijeti smanjenju napetosti i stvaranju trajnog mira u područjima pogodenim ovim konfliktima. Mediji su veoma važna komponenta ovog proučavanja, ali i samog društva. U savremenom društvu imaju dubok utjecaj na način na koji mi informišemo, komuniciramo i oblikujemo našu percepciju svijeta oko sebe. Ova moć medija nosi sa sobom odgovornost i utječe na mnoge aspekte našeg života, uključujući politiku, kulturu, obrazovanje i

društvene interakcije. Oni su važan segment informisanja i obrazovanja recipijenata i glavni su izvor informacija o svijetu oko nas. Oni nas obavještavaju o trenutnim događajima, politici, ekonomiji, kulturi i mnogim drugim temama. Kvalitetno novinarstvo može podsticati dublje razumijevanje kompleksnih pitanja i promovisati obrazovanje. Mediji također mogu uspostaviti kontrolu ili imati moć. S moćima koje mediji nose dolazi i odgovornost, imaju ulogu kontrolora vlasti i društvenih institucija. Dobro novinarstvo istražuje, izvještava i analizira ponašanje vlasti kako bi se održala odgovornost. Mediji imaju moć oblikovanja javnog mijenja i stavova. Kroz izvještavanje i komentare, mogu uticati na to kako ljudi razmišljaju o različitim temama, uključujući politiku, društvo i kulturu. Oni igraju ključnu ulogu u oblikovanju društvenih interakcija i identiteta. Oni mogu promovisati raznolikost, ali i doprinositi stereotipima i predrasudama. S razvojem interneta, društvenih medija i digitalnih platformi, mediji su doživjeli značajne promjene. Sada svako može biti izvor informacija, što donosi nove izazove u vezi sa verodostojnošću i filtriranjem informacija. U savremenom digitalnom dobu, gdje se informacije brzo šire i lako manipulišu, važno je da budemo kritički nastrojeni potrošači medijskog sadržaja. Razvijanje medijske pismenosti, kritičkog razmišljanja i prepoznavanja lažnih vesti postaje sve važnije kako bismo bolje razumjeli svijet oko nas i donosili informisane odluke. Mediji su neodvojiv dio naših života, ali i duboko ukorijenjeni u društvenom tkivu, pa je važno da se bavimo njihovim utjecajem i ulogom u našim životima. Utjecaj medija na kreiranje etničkih konfliktova je kompleksan i duboko važan aspekt proučavanja društvenih tenzija i sukoba širom svijeta, te imaju moć da oblikuju percepciju, stavove i reakcije ljudi prema različitim etničkim grupama i ova moć može imati ozbiljne implikacije na stabilnost i mir u društвima. Mediji mogu promovisati stereotipe i predrasude o određenim etničkim grupama, čime se podstичe nepovjerenje i netolerancija. Ovo može voditi ka polarizaciji i konfliktima. Sensacionalističko izvještavanje i naglašavanje konfliktnih aspekata etničkih pitanja mogu podsticati polarizaciju i antagonizam među etničkim grupama. Vlasti i političke grupe mogu koristiti kontrolu medija kako bi cenzurisale ili manipulisale informacijama kako bi podržale svoju agendu ili diskreditovale druge etničke grupe. Mediji mogu nepravedno predstavljati određene etničke grupe, prikazujući ih kao krivce ili žrtve u konfliktima. Ovo može izazvati dodatnu tenziju i nerazumijevanje. Utjecaj medija na etničke konflikte je složen i zavisi od mnogo faktora, ali on evidentno postoji. Ljudi slušaju i vjeruju medijima, hvataju se za izrečene riječi njihovih lidera i duhovnih vođa, te postupaju po

izrečenom, opravdavaju svoja (ne)djela. Posjedovanje informacija, distribucija i upravljanje njima, zaista predstavlja snažno oružje današnjice.

LITERATURA

1. Adelman, H. forthcoming. Early Warning and Conflict Management in Zaire: March 1996 – March 1997. Adelman, Howard and Astri Suhrke 1996. „Early Warning and Conflict Management,“ in Joint Evaluation of Emergency Assistance to Rwanda, op.cit.
2. Anderson, M. 1999. Do No Harm: How Aid Can Support Peace – or War, Boulder, Co: Lynne Rienner Publishers.
3. Bilić, A. (2006)., Kregar, J. Polšek, D., Ravlić, S: Uvod u sociologiju (Pravni fakultet, Zagreb, 2005.). Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 40(82), 189-189.
4. Brubaker, R., & Laitin, D. D. (1998). Ethnic and nationalist violence. Annual Review of sociology, 24(1), 423-452.
5. Burton, J. W. (1984). Global conflict: The domestic sources of international crisis. (No Title).
6. Bush, K. 1998. A Measure of Peace: Peace and Conflict Impact Assessment of Development Projects in Conflict Zones, Ottawa: International Development Research Centre, (IDRC) Peacebuilding and Reconstruction Programme Initiative and The Evaluation Unit (Working Paper No.1).
7. Coser, L. A. (1956). The functions of social conflict (Vol. 9). Routledge.
8. Coletta, Nat J. and Michelle L. Cullen 2000. Violent Conflict and the Transformation of Social Capital. Lessons from Cambodia, Rwanda, Guatemala, and Somalia, Washington, DC: World Bank.
9. Cowell, F. A. (Ed.). (2003). The Economics of Poverty and Inequality, Volume I [and] II. Ma..
10. Dahrendorf, R. (2019). Class and class conflict in industrial society. In Social Stratification, Class, Race, and Gender in Sociological Perspective, Second Edition (pp. 105-111).

Routledge.

11. Ferdowsi, Mir A. and Volker Matthies (eds.) 2003. Den Frieden gewinnen. Zur Konsolidierung von Friedensprozessen in Nachkriegsgesellschaften, Reihe EINE Welt, Stiftung Entwicklung und Frieden, Bonn: Verlag J.H.W. Dietz.
12. Forman, Shepard and Stewart Patrick, 2000. Good Intentions, Pledges of Aid for Postconflict Recovery, Boulder, Co, London: Center on International Cooperation (CIC).
13. Forman, Shepard, Stewart Patrick and Dirk Salomons 2000. Recovering from Conflict: Strategy for an International Response, Paying for Essentials, Policy Paper Series, New York, NY: Center on International Cooperation, New York University.
14. Forman, Shepard and Dirk Salomons 2000. Meeting Essential Needs in Societies Emerging from Conflict, paper prepared by the Center on International Cooperation for the Brookings Roundtable on the Relief to Development Gap.
15. Freedman, S. W., Weinstein, H. M., Murphy, K., & Longman, T. (2008). Teaching history after identity-based conflicts: The Rwanda experience. Comparative Education Review, 52(4), 663-690.)
16. Galtung, J. (1976). „Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking, and Peacebuilding,“ in Galtung, op. cit., 282–304
17. Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. Journal of peace research, 6(3), 167-191.
18. Gurr, T. R. (2000). Ethnic warfare on the wane. Foreign Affairs, 52-64.
19. Gurr, T. 1996. „Victims of the State: Genocides, Politicides and Group Repression from 1945 to 1995,“ in A. J. Jongman (ed.), Contemporary Genocides: Causes, Cases, Consequences, Leiden: PPOOM/ University of Leiden.
20. Grozdanić, V., Škorić, M., & Martinović, I. (2013). Kazneno pravo: opći dio. Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
21. Habermas, J. (1969). Javno mnjenje. Beograd: Kultura.
22. Halilović, H. (2021). Pravo na samoopredjeljenje u Međunarodnom pravu. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Tuzli, 7(2), 167-200.)
23. Horowitz, D. L. (2000). Ethnic groups in conflict, updated edition with a new preface. Univ of California Press.

24. Jurčić, D. (2017). Teorijske postavke o medijima–definicije, funkcije i utjecaj. *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, 21(1), 133-134.
25. Kastels, M. (2014). Moć komunikacija. Beograd. Clio.
26. Klaić, B. (1974) Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica / priredio i dopunio Željko Klaić. Zagreb: Zora. Str. 851.
27. Kurtić, N. (2016). Odnosi s javnostima. Sarajevo: University press.
28. Hutchinson, J. (2004). Nations as zones of conflict. *Nations as Zones of Conflict*, 1-224.
29. Medvedev, R. (2000). Post-Soviet Russia – A Journey Through the Yeltsin Era. Columbia University Press.
30. Nuhanović, A. (2010). Demokratija, mediji, javnost. Sarajevo: Promocult.
31. Development Assistance Committee of Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)/DAC 1999. Guidance for Evaluating Humanitarian Assistance in Complex Emergencies, Paris: OECD Publications
32. Pažanin, A. (2001). Maurice Duverger: Politička sociologija. *Politička misao: časopis za politologiju*, 38(4), 183-186.
33. Petritsch, Wolfgang 2001. Bosnien und Herzegowina 5 Jahre nach Dayton – Hat der Friede eine Chance?, Klagenfurt u.a.: Wieser-Verlag
34. Petrović, M. (2010). Međunarodno ratno i/ili humanitarno pravo. *Pravo–teorija i praksa*, 7-8.
35. Pugh, Michael (ed.) 2000. „Regeneration of war-torn societies,“ Global Issues Series, London: Macmillan Press, New York; St. Martin’s Press.
36. Randelić, I. (2013). Silovanje i druge vrste seksualnog nasilja nad ženama tokom genocida u Ruandi 1994. *Antropologija*, 13(3), 93-107.
37. Sakwa, R. (2017). Russian Politics and Society. Routledge White, S., Pravda, M., & Gitelman, Z.

38. Smilie, I. 1998. Relief and Development: The Struggle for Synergy, Occasional Paper No 33, Providence, RI: Watson Institute.
39. Srdić, M. (1979). Leksikon novinarstva. Beograd: ŠIRO Srbija.
40. Tiger, L. (1969). The Evolution of Political Society: An Essay in Political Anthropology.
41. Tucaković, Š. (1999). Propagandno komuniciranje. Sarajevo: Univerzitetska knjiga.
42. Weber, M. (2016). Economy and society. In Democracy: A Reader (pp. 247-251). Columbia University Press.

Web izvori:

Boutros Ghali, Boutros 1992. Agenda for Peace, New York: United Nations Department of Public Information. <http://www.un.org/Docs/SG/agpeace.html>. pristupljeno: 02.05.2023.

United Nations High Commission for Refugees 1997. State of the World Refugees, <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/publ> pristupljeno: 15.07.2023.
<https://unictr.irmct.org/> pristupljeno: 12.07.2023.

Slike:

Slika 1. [Propaganda savremenog doba: Komponente komunikacije - Pokazivač \(pokazivac.com\)](#) pristupljeno: 10.09.2023.

Slika 2 [Rwanda Marks 25 Years Since the Genocide. The Country Is Still Grappling With Its Legacy. - The New York Times \(nytimes.com\)](#) pristupljeno: 10.09.2023.

Slika 3. [Rwanda-Justice Internationale. Cas Hassan Ngeze. | LeRwandais \(therwandan.com\)](#) pristupljeno: 10.09.2023.

Slika 4. [Museo Memoria y Tolerancia \(myt.org.mx\)](#) pristupljeno: 10.09.2023.

Naziv odsjeka i/ili katedre:	<u>Politologija – Međunarodni odnosi i diplomatija</u>
Predmet:	<u>Završni rad</u>

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADOVA

Ime i prezime:	Selma Čehić
Naslov rada:	Utjecaj medija u kreiranju etničkih konfliktova
Vrsta rada:	Završni magistarski rad
Broj stranica:	64

Potvrđujem:

- da sam pročitao/la dokumente koji se odnose na plagijarizam, kako je to definirano Statutom Univerziteta u Sarajevu, Etičkim kodeksom Univerziteta u Sarajevu i pravilima studiranja koja se odnose na I i II ciklus studija, integrirani studijski program I i II ciklusa i III ciklus studija na Univerzitetu u Sarajevu, kao i uputama o plagijarizmu navedenim na web stranici Univerziteta u Sarajevu;
- da sam svjestan/na univerzitskih disciplinskih pravila koja se tiču plagijarizma;
- da je rad koji predajem potpuno moj, samostalni rad, osim u dijelovima gdje je to naznačeno;
- da rad nije predat, u cjelini ili djelimično, za stjecanje zvanja na Univerzitetu u Sarajevu ili nekoj drugoj visokoškolskoj ustanovi;
- da sam jasno naznačio/la prisustvo citiranog ili parafraziranog materijala i da sam se referirao/la na sve izvore;
- da sam dosljedno naveo/la korištene i citirane izvore ili bibliografiju po nekom od preporučenih stilova citiranja, sa navođenjem potpune reference koja obuhvata potpuni bibliografski opis korištenog i citiranog izvora;
- da sam odgovarajuće naznačio/la svaku pomoć koju sam dobio/la pored pomoći mentora/ice i akademskih tutora/ica.

Mjesto, datum

Potpis

Sarajevo, _____._____. 2023.